

Академія праці, соціальних відносин і туризму
Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових
експертиз Служби безпеки України
Національний університет біоресурсів і природокористування України
Західноукраїнський національний університет
Союз Юристів України

ЮРИДИЧНА НАУКА СЬОГОДЕННЯ: ВИКЛИКИ І ЗАГРОЗИ

Збірник тез доповідей
Всеукраїнської науково-практичної конференції
(м. Київ, 7 жовтня 2022 р.)

Київ 2022

*Друкується за рішенням оргкомітету
відповідно до Плану наукової роботи Академії праці, соціальних відносин і
туризму на 2022/23 н.р. (наказ № 85-з від 04.10.2022)*

- A43 Юридична наука сьогодення: виклики і загрози: зб.
тез доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 7 жовтня
2022 р.) [Голова ред. колегії: В.І. Теремецький]. Київ:
АПСВТ, 2022. 104 с.

У збірнику опубліковано матеріали конференції, присвяченої проблемам юридичної науки в умовах сучасних викликів і загроз. Матеріали містять обмін результатами наукових досліджень, обговорення актуальних питань становлення і розвитку юридичної науки та правової освіти в сучасній Україні, функціонування громадянського суспільства в умовах воєнного стану, правових інструментів вирішення соціально-економічних проблем постконфліктної України. Науковцями висвітлено власне бачення соціально-правових проблем і потенційних загроз та шляхів їх вирішення.

Видання призначене для науковців, викладачів, фахівців підприємств і представників органів влади, які займаються питаннями економічного розвитку, студентів.

*Матеріали друкуються за рішенням оргкомітету конференції,
викладені в авторській редакції з незначними коректорськими правками.
Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр і прізвищ
несуть автори. Електронна копія збірника безоплатно розміщується у
відкритому доступі на сайті Академії праці, соціальних відносин і
туризму (<https://www.socosvita.kiev.ua/scientific/conference>) у розділі
«Наукова діяльність», сторінка «Конференції»)*

ЗМІСТ

Вітальне слово

ТЕРЕМЕЦЬКОГО В. І...... 6

СЕКЦІЯ 1.

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ ТА ПРАВОВОЇ ОСВІТИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

ЛАДИЧЕНКО В. В.

ПОВНОВАЖЕННЯ ВИКОНАВЧОГО КОМІТЕТУ ОТГ..... 8

ДОЛГИЙ О. О., ДОЛГИЙ О. А.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ:
ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ТА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ
АКТИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЗАХИСТУ ПРАВ ВИКРИВАЧІВ.....10

ЛОГВИНЕНКО Б. О.

НА ЧАСІ – УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ
АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ 11

ВАСИЛЬЄВ В. В.

ОДНОСТОРОННЄ САМОРЕГУЛЮВАННЯ МАЙНОВИХ
ЦИВІЛЬНИХ ВІДНОСИН І ВІЛЬНЕ ВОЛЕВІЯВЛЕННЯ
СУБ'ЄКТІВ ЯК УМОВА ВСТУПУ ДО НИХ:
ОСОБЛИВОСТІ СПІВВІДНОШЕННЯ**Error! Bookmark not defined.**

ЯЦКЕВИЧ І. І.

РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПРАЦЮ
В ЧАСТИНІ ПЕРЕГЛЯДУ КОЛА ПОВНОВАЖЕНЬ ПРОФСПІЛКИ..... 19

ДЯКОВСЬКИЙ О. С.

СПОСОБИ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ
ЯК КРИТЕРІЙ ВІДНОВЛЕННЯ ПОРУШЕНИХ ПРАВ..**Error! Bookmark not defined.**

ЛАЗАРЄВ В. В.

ПРИРОДА ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ**Error! Bookmark not defined.**

КОЛОДЧИНА Р. В.

ОХОРОНА ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ**Error!**
Bookmark not defined.

ПАЛІЙ В. В.

ГАРАНТІЇ ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ
ПРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ОРГАНАМИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ31

ЦИГАНІН Я. М.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ
ДЕРЖАВОЮ ПОВНОВАЖЕНЬ ВЛАСНИКА ПІДПРИЄМСТВ
ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ36

ПОЛЮХОВИЧ М. М.

ПОБЕРЕЖНИК В. В.

ПРОБЛЕМИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИБОРЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА
В АСПЕКТІ ЗАПОБІГННЯ ПОЛІТИЧНІЙ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ**Error!**
Bookmark not defined.0

БУЛИГА Д. Д.,

РУТКЕВИЧ С. В.

ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ЗАХИСТУ АВТОРСЬКОГО ПРАВА ТА СУМІЖНИХ ПРАВ. **Error! Bookmark**
not defined.

СЕКЦІЯ 2.

НАУКА І ОСВІТА В УМОВАХ ВІЙНИ

ОЗЕРСЬКИЙ І. В.

ПРОБЛЕМИ ЗАЙВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ
ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ47

МАКАРЕНКО О. Ю.

МАКАРЕНКО Н. А.

ВИКОРИСТАННЯ ПРАКТИЧНОЇ СКЛАДОВОЇ В ПІДГОТОВЦІ
ПРАКТИКУЮЧИХ ЮРИСТІВ50

КОТУХА О. С.

ПРАВО НА ОСВІТУ:
МІЖНАРОДНИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТИ..... **Error! Bookmark not**
defined.3

СТАРОДУБ Д. М.

ПРОБЛЕМА ПРОДОВЖЕННЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В УМОВАХ ВІЙНИ	56
БОЙКО М. В. МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ.....	59
ДЕМЧУК М. В. ОСВІТА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	63
ІНГУЛЬСЬКА Д. А. ОСВІТА В УМОВАХ ВІЙНИ	65
СЕКЦІЯ 3. ФУНКЦІОНУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ, НАДЗВИЧАЙНОЇ СИТУАЦІЇ АБО НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ	
БОНТЛАБ В. В. ОСОБЛИВОСТІ ОБМЕЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОФЕСІЙНИХ СПІЛОКВ УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ.....	67
ДІОРДІЦА І. В. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ.....	71
ДОБРОВОЛЬСЬКА Г. О. ПРОФСПІЛКОВИЙ РУХ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	73
ДОМБРОВСЬКА О. В. ПОРУШЕННЯ ПРАВ ДИТИНИ ЧЕРЕЗ ЗБРОЙНУ АГРЕСІЮ РФ	77
ПЕРОВА О. В. ЕЛЕКТРОННЕ СУДОЧИНСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗБЕРЕЖЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	81
КОСОВСЬКА М. Д. ПОСИЛЕНА ЗАГРОЗА ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	84
ЗУБЕНКО О. П.	

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	87

СИДОРЕНКО Д. С.

ПРИТУЛОК І ПРАВА ЛЮДЕЙ, ЯКІ ВИМУШЕНО ПОКИНУЛИ ПОСТІЙНЕ МІСЦЕ ПРОЖИВАННЯ.....	90

СЕКЦІЯ 4.

**ПРАВОВІ ІНСТРУМЕНТИ ВИРІШЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ
ПРОБЛЕМ ПОСТКОНФЛІКТНОЇ УКРАЇНИ**

ДЗЮБА Ю. П.

ЗЕЛЕНИЙ КУРС ЄВРОПИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗБУДОВИ ЗАКОНОДАВСТВА ПОВОЄННИХ ЧАСІВ.....	92

ПАДАЛКА А. М.

БІЛА В. Р.

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕХАНІЗМІВ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ	96

МИХАЙЛОВА Ю. О.

ЩОДО АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ПОСТКОНФЛІКТНОЇ УКРАЇНИ	Error! Bookmark not defined.

Вітальне слово

завідувача і професора кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права юридичного факультету Академії праці, соціальних відносин і туризму, доктора юридичних наук, професора, заслуженого юриста України

Владислава Івановича ТЕРЕМЕЦЬКОГО

Шановні педагогічні, науково-педагогічні та практичні працівники, наукові співробітники, здобувачі освіти!

Від імені ректорату і Вченої ради юридичного факультету Академії праці, соціальних відносин і туризму вітаю вас із початком науково-практичної конференції з нагоди Дня юриста на тему: «Юридична наука сьогодні: виклики і загрози».

Як відомо, нині Україна переживає нелегкі часи. Наша держава зазнала віроломного нападу з боку сусідньої і колись братської нам держави – Російської Федерації. Жорстокість і агресія, яку з перших днів військового вторгнення Росії відчуло на собі населення нашої країни, стали передумовою багатьох викликів і загроз для всього українського суспільства. А та шкода, яку ворожі обстріли і бомбардування завдали важливим об'єктам критичної, зокрема енергетичної та іншої цивільної інфраструктури України, ще більше згуртувало український народ у боротьбі із загарбниками та дало поштовх незворотнім процесам дерусифікації у всіх сферах суспільного життя. Утім, ми, правознавці, окрім морального засудження акту агресії та злочинів безрозсудного російського керівництва та його загарбницького війська, маємо не лише проаналізувати сучасні процеси функціонування суспільства за умов війни, надати їм правову оцінку тощо, а й запропонувати способи існування громадянського суспільства під час воєнного стану, можливі напрями його подальшого становлення і розвитку, а також правові інструменти вирішення соціально-економічних проблем постконфліктної України.

Говорячи про національну безпеку і оборону України, важливо сформулювати стратегічне бачення місця і ролі нашої країни у новому післявоєнному світі. Також слід розглянути досвіди відновлення інших країн, що пережили війну, і розробити «дорожню карту» відновлення промисловості та економіки нашої країни шляхом належного правового забезпечення цих процесів. Усвідомлюючи важливість для кожного громадянина нашої держави вказаних процесів, особливо в умовах нового світопорядку, важливо наголосити на необхідності захисту та відновленні порушених прав і законних інтересів усіх суб'єктів господарювання різноманітних сфер життєдіяльності українського суспільства загалом і конкретної постраждалої фізичної особи зокрема. Шляхом консолідації зусиль і спільній синергії законодавця та практикуючих юристів треба приділити увагу розробленню дієвих

механізмів відшкодування шкоди, завданої майну і здоров'ю населення країни, зокрема компенсації за втрачене житло чи допомозі у його відбудові.

У нинішніх умовах основним є міждисциплінарний підхід у проведенні наукових досліджень, особливо в питаннях, що стосуються повоєнної відбудови України. Забезпечення такої відбудови має стати не лише обов'язком держави, а й усього українського суспільства, а отже, кожного з нас. Найголовнішим завданням у цих процесах є захист національних інтересів і цінностей за допомогою правових засобів і заходів, а також побудова в Україні справжньої суверенної, незалежної, демократичної, правової і соціальної держави з домінування людиноцентристської ідеології.

Пам'ятаймо, що від збереження і утвердження української національної та громадянської ідентичності, національних цінностей, гідності та патріотизму, своєчасно прийнятих ефективних політичних і правових рішень залежить існування й подальший розвиток громадянського суспільства, нації та держави. При цьому роль правників в цих процесах є провідною.

Насамкінець зауважу, що в конференції беруть участь досвідчені науковці, молоді дослідники, а також юристи-практики, які щодня у своїй діяльності стикаються з окресленими проблемами та здатні продемонструвати прогресивне бачення їх вирішення.

Переконаний, що всі пропозиції та висновки, які надали учасники конференції, в подальшому знайдуть своє висвітлення в законодавстві та будуть успішно реалізовані на практиці.

Бажаю всім учасникам міцного здоров'я, мирного неба, плідної роботи, цікавих ідей і вагомих наукових здобутків!

СЕКЦІЯ 1. ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

УДК 352.07:342.25](075)

Віктор Валерійович ЛАДИЧЕНКО,

доктор юридичних наук, професор,

завідувач кафедри міжнародного права

та порівняльного правознавства

Національного університету біоресурсів

і природокористування України, м. Київ, Україна;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7823-7572>

ПОВНОВАЖЕННЯ ВИКОНАВЧОГО КОМІТЕТУ ОТГ

Проаналізувавши повноваження, що надані виконкому ОТГ Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» з'ясовано, що виконком має у тричі більше повноважень, ніж рада. Однак «широта» повноважень органу визначається не тільки їхньою кількістю. В експертному середовищі існують думки, які виокремлюють виконавчі органи місцевого самоврядування серед інших організаційних структур територіальної громади, згідно аналізу повноважень, якими Закон наділив раду та виконком, свідчить про те, що виконавчий комітет є органом «три в одному»: органом місцевого самоврядування (наявність самоврядних повноважень); органом виконавчої влади (наявність делегованих повноважень державної виконавчої влади); та правоохоронним (або квазісудовим) органом (наявність повноважень щодо притягнення до адміністративної відповідальності самостійно або через створену адміністративну комісію, а також вирішення земельних спорів у порядку, встановленому законом); у той час, як рада є лише органом місцевого самоврядування [1, с.18; 2, с.79, 4, 5, 6, 7, 8].

Про переважання повноважень виконкому над повноваженнями ради свідчить більша конкретність та явний управлінський характер рішень виконавчого комітету. Якщо порівняти порядки денні засідань виконкому і сесії ради, то швидко з'ясується, що реальне управління освітою, охороною здоров'я, благоустроєм, водопостачанням та водовідведенням, комунальними установами і підприємствами здійснює виконавчий комітет. Порівняно з виконкомом, повноваження ради є більш загальними, настановчими. Так, рада наділена правом приймати місцевий бюджет та визначати обсяги і шляхи фінансування, затверджуючи цільові програми, наприклад, про надання громадянам матеріальної допомоги. Але конкретний розподіл такої допомоги, згідно статті 34 профільного Закону,

належить до відання саме виконавчих органів сільських, селищних, міських рад.

Реалізація одного з делегованих повноважень виконавчими комітетами, які можна кваліфікувати як правоохоронні, або квазісудові, передбачена статтею 219 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Від імені виконавчих комітетів розглядати деякі справи про адміністративні правопорушення мають право адміністратори центрів надання адміністративних послуг та/або адміністративні комісії. У випадку, коли справа підвідомча і виконкому, і адміністративній комісії, рішення щодо органу, який буде її розглядати, приймає виконком. Але компетенція виконавчих органів сільських, селищних, міських рад щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення у більшості своїй збігається з компетенцією їх адміністративних комісій. Ще одним зауваженням, як слушно вказує К. О. Ємельяненко, є те, що на практиці міські виконавчі комітети справи про адміністративні правопорушення зазвичай передають на розгляд адміністративних комісій. У сільських громадах, адміністративні комісії частіше за все або не утворюються, або взагалі відсутні, а в кращому випадку – питання щодо адміністративних правопорушень розглядається на засіданні виконкому ради [3, с. 17-18].

Список бібліографічних посилань

1. Ладиченко В. В., Головка Л. О., Капплова О. Муніципалітет як регулятор поведінки з побутовими відходами. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2019. № 5. С. 38-45.
2. Ладиченко В. В., Максименко Ю. П. Старости як посадові особи системи органів місцевого самоврядування в Україні: історико-правовий аспект. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2019. № 2. С. 8-18.
3. Ладиченко В. В., Ємельяненко К. О. Формування виконавчих комітетів об'єднаних територіальних громад. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2018. № 5. С. 14-20.
4. Ladychenko Viktor, Yara Olena, GolovkoLiudmyla, Uliutina, Olena Environmental Liability in Ukraine and the EU. European Journal of Sustainable Development 2019 Volume 8, Issue 2, p. 261-267.
5. Kidalov S., Vitiv V., Golovko L., Ladychenko V. (2020). Legal Regulation of Waste Management in Ukraine on the Way to European Integration. European Journal of Sustainable Development, 2020, Volume 9, Issue 2, p. 422-430.
6. Ladychenko V., Melnychuk O., Golovko L., Burmak O. (2020). Waste Management at the Local Level in the EU and Ukraine. European Journal of Sustainable Development, 2020, Volume 9, Issue 1, p. 329-338.
7. Ладиченко В. В., Максименко Ю. П. Статус і повноваження виконавчого комітету в системі місцевого самоврядування України. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2021. № 2. С. 37-48
8. Ладиченко В. В., Головка Л. О., Сергієнко Б. Б. Теоретико-правові засади поведінки з відходами за законодавством Європейського Союзу. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2021. № 1. С. 46-57.

УДК 343.9.072.22:3.08

Олександр Олександрович ДОЛГИЙ,

*доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник,
заступник начальника відділу
розроблення та забезпечення
програм підвищення кваліфікації
Центру професійного розвитку
публічних службовців
Української школи урядування,
м. Київ, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4433-454X>*

Олександр Андрійович ДОЛГИЙ,

*головний науковий співробітник
Науково-дослідного центру цивільного захисту
Інституту державного управління
та наукових досліджень з цивільного захисту,
м. Київ, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1519-3066>*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ: ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ТА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АКТИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЗАХИСТУ ПРАВ ВИКРИВАЧІВ

Оцінка проблемних аспектів, що в останній час висвітлені в теорії [1] і стосуються поширеності корупції в Україні, надає підстави звернути увагу на те, що Україна втрачає авторитет у міжнародній спільноті, в інших країнах через прояви корупції, насамперед, – в діяльності державного апарату. Корупція негативно впливає на функціонування виробничого сектору, зокрема, з іноземними інвестиціями, на їх надходження тощо. Зазначене підтверджують і представники авторитетних міжнародних організацій, які наголошують, що в Україні протягом попередніх трьох років у боротьбі з корупцією був застій. За останніми оцінками міжнародної організації – Transparency International Ukraine (TIU), відповідно до оприлюдненого TIU Індексу сприйняття корупції за 2021 рік наша держава, порівняно з 2020 роком, погіршила цей показник, отримавши 32 бали із 100 можливих і опинившись на 122 місці серед 180 країн світу, поряд з африканською країною Есватіні (Свазіленд) [2].

За таких умов важливе місце в протидії корупційним проявам відводиться свідомим громадянам – викривачам. Захист їхніх прав є актуальним завданням не лише для нашої держави, а й для інших країн на міжнародному рівні. Саме тому Антикорупційною стратегією на 2021-2025 роки, яка затверджена Законом України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки» від 20 червня 2022 року № 2322-ІХ, визначено, що питання захисту викривачів віднесені до ключових елементів підвищення результативності протидії корупції. Права й гарантії захисту викривачів в нашій державі передбачені також Законом України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII, де у статті 1 наведене законодавче визначення поняття «викривач». Життя правоохоронними органами безпекових заходів стосовно викривачів (право на безпеку) передбачає Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23 грудня 1993 року № 3782-XII [3].

Окрім того, існує низка міжнародно-правових актів, до яких приєдналася Україна, і положення яких передбачають захист прав викривачів. Йдеться про Кримінальну конвенцію про боротьбу з корупцією від 27 січня 1999 року (ETS 173), Цивільну конвенцію про боротьбу з корупцією від 4 листопада 1999 року та Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 року, які ратифіковані Україною. Аналіз цих актів дозволяє виділити таке: міжнародно-правові підходи до визначення кола осіб, які розглядаються в якості викривачів і, в зв'язку із цим, мають право на відповідний захист своїх прав; категорії осіб, які підпадають під захист як викривачі; від яких саме необґрунтованих санкцій має бути забезпечено захист викривачів, взагалі від будь-якого несправедливого поводження з ними тощо [4].

Прийняті на міжнародному рівні правові акти чітко орієнтують міжнародну спільноту, зацікавлені держави світу на: використання інформаційних можливостей викривачів, які, безсумнівно, додають результативності протидії корупції, і на обов'язковість надійного гарантування додержання прав викривачів, формуючи чіткий перелік категорій таких осіб. Зазначені положення міжнародно-правових актів мають ураховуватися й неухильно застосовуватися у вітчизняному законодавстві, правоохоронній і судовій практиці в Україні [5].

Як висновок зауважимо, що в умовах розбудови правового і демократичного суспільства в нашій країні особлива увага має приділятися удосконаленню протидії корупції, насамперед в діяльності державного апарату, де важливу роль відіграють викривачі. Але сьогодні в Україні продовжує існувати нагальна потреба в розробці й ухваленні на законодавчому рівні та реалізації в антикорупційній практиці заходів, пов'язаних із гарантуванням дієвішого захисту прав викривачів з урахуванням міжнародного досвіду. Цьому, серед іншого, буде сприяти

більш чітка деталізація правових та організаційних інструментів їх практичної реалізації в нашій державі.

Список бібліографічних посилань

1. Грицишен Д. О. Державна політика в сфері запобігання та протидії економічній злочинності: дис. ... д.н. держ. упр.: 25.00.05. Харків, 2021. 437 с.
2. Макаренков О. Л., Коломоєць Т. О. Визначення шляхів реформування антикорупційного законодавства України відповідно до європейських стандартів. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки. 2022. Том 33 (72). № 2. С. 41–47.
3. Миргород-Карпова В. В., Мурач Д. В. Місце і роль Вищого антикорупційного суду України в державному механізмі протидії корупції. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка. Вип. 1 (97). 2022. С. 246–257.
4. Кобко Є. Інститут викривачів як інструмент запобігання та протидії корупції в Україні. Підприємництво, господарство і право. 2021. № 1. С. 136–141.
5. Мельник О. Г. Міжнародний досвід запобігання та протидії корупції як вектор формування національної антикорупційної політики в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 2. С. 32–35. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2021/7.pdf(дата звернення: 30.09.2022)

УДК 342.92 (477)

Борис Олексійович ЛОГВИНЕНКО,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1894-4889>*

НА ЧАСІ – УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Чинний сьогодні Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) був прийнятий ще у грудні 1984 року [1]. До зазначеного кодифікованого закону не раз вносилися зміни та доповнення, спрямовані на його приведення у відповідність до сучасних реалій. Поряд із цим фахівцями у царині права неодноразово підіймалося питання про прийняття якісного нового Кодексу, де були б врегульовані адміністративно-деліктні відносини.

Втім, незважаючи на спроби впровадження законодавчих новацій, КУпАП і сьогодні продовжує виступати нормативною основою адміністративної відповідальності в Україні.

Можна сміливо стверджувати, що нагальна проблема удосконалення інституту адміністративної відповідальності в Україні допоки лишається не вирішеною, тоді як «Status Quo» влаштовує всіх учасників адміністративно-деліктних відносин.

Варто погодитись із думкою експерта групи «Поліція під контролем» Є. Крапивіна у тому, що з огляду на реформу органів правопорядку та кримінальної юстиції, адміністративно-деліктне законодавство має зазнати концептуальних змін. Тут потрібно вести мову про гармонізацію законодавства про адміністративну відповідальність щодо її відповідності стандартам ЄС та практики Європейського суду з прав людини, враховуючи євроінтеграційні прагнення України, а також міжнародно-правові зобов'язання, які наша держава має перед Радою Європи [2].

В якому напрямку слід рухатись для санації інституту адміністративної відповідальності в Україні і коли слід очікувати позитивних змін?

Для огляду наявних проблем адміністративної відповідальності в Україні пропонуємо звернутися до положень КУпАП.

По-перше, це стосується самої потреби прийняття якісно нового кодифікованого акту на заміну КУпАП. Серед інших пострадянських

держав, Україна лишилася чи не єдиною країною, де досі має чинність радянське законодавство про адміністративну відповідальність. Зміна нормативно-правового акта не є простою формальністю, а передбачає зміну парадигми у взаємовідносинах між людиною та державою.

По-друге, існуючі системи адміністративних стягнень (ст. 24 КУпАП) та заходів впливу, що застосовуються до неповнолітніх (ст. 24-1 КУпАП) [1] є неефективними. Це стосується кримінально-правової за своєю сутністю природи адміністративного стягнення у вигляді адміністративного арешту, наявності стягнень, що не досягають мети свого застосування (попередження, виправні роботи) та формули обчислення суми штрафу. Приміром, за порушення правил полювання може бути накладено штраф в розмірі від 102 до 1020 гривень (ст. 85 КУпАП), порушення вимог щодо виконання фітосанітарних заходів – штраф від 51 до 170 гривень (ст. 105 КУпАП), прийняття на роботу без паспорта – штраф від 17 до 51 гривні (ст. 200 КУпАП), самоправне зайняття жилотою приміщення – штраф від 85 до 170 гривень (ст. 151 КУпАП) [1] тощо.

По-третє, вік адміністративної відповідальності, встановлений на рівні 16 років (ст. 13 КУпАП) [1] вимагає перегляду в бік зменшення до встановлення відповідальності з 14 років. Це пов'язано з дією багатьох інших норм, отриманням паспорту у 14 років, неповної цивільної дієздатності фізичної особи з 14 років, права неповнолітніх на працю та ін. Це саме стосується визнання суб'єктом адміністративної відповідальності не лише фізичних осіб, згідно з КУпАП, а й юридичних осіб.

По-четверте, потрібно зважати на характер класифікації адміністративних правопорушень за об'єктом. Багато в чому в межах глав КУпАП поєднуються несумісні за своєю природою адміністративні правопорушення (гл. 5 «охорона праці та охорона здоров'я населення», гл. 7 «охорона природи, використання природних ресурсів та охорона культурної спадщини», гл. 10 «на транспорті, в галузі шляхового господарства» та «зв'язку» гл. 15 «встановлений порядок управління» тощо).

По-п'яте, провадження у справах про адміністративні правопорушення ускладнене в окремих аспектах реалізації. Це стосується процедури залучення перекладача (ст. 274 КУпАП), експерта (ст. 273 КУпАП) та захисника (ст. 271 КУпАП) [1]. Наприклад, щодо критеріїв відповідності «іншого фахівця у галузі права» для участі у розгляді справи.

По-шосте, окремі норми втратили сьогодні свою актуальність або не діють належним чином внаслідок відсутності кореспондуючих із КУпАП нормативно-правових актів, прогалин у праві. До таких можна віднести пошкодження таксофонів (ст. 148 КУпАП), порушення правил

перевезення дітей (ч. 10 ст. 121 КУпАП), порушення правил утримання собак і котів (ст. КУпАП), виготовлення, зберігання самогону та апаратів для його вироблення (ст. 176 КУпАП), порушення порядку організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій (ст. 185-1 КУпАП) [1] та багато інших.

У підсумку можна зробити висновок, що проблеми, пов'язані з недосконалістю адміністративної відповідальності в Україні, тягнуть за собою відчуття безкарності у правопорушників, сприяють поширенню протиправних діянь, знижують рівень правосвідомості у суспільстві, а отже, – створюють загрозу для публічного порядку і безпеки загалом. Ми глибоко переконані у тому, що проблема удосконалення інституту адміністративної відповідальності в Україні має бути однією з пріоритетних для вирішення. Таким чином, зусилля теоретиків і практиків у царині адміністративного права мають бути зосереджені на об'єднанні зусиль для оновлення національного адміністративно-деліктного законодавства, визначення векторів його подальшого розвитку та наближення до європейських стандартів.

Список бібліографічних посилань

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
2. Крапивін Є. Гармонізація законодавства про адміністративну відповідальність із стандартами ЄС та практикою ЄСПЛ: доповідь. URL: http://umdpd.info/police-experts.info/2017/04/03/theses_admin_discussion/

УДК 347.2

Владислав Віталійович ВАСИЛЬЄВ,

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри цивільного права та процесу

*Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
м. Хмельницький, Україна*

докторант кафедри цивільного права № 2

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

м. Харків, Україна;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8648-6210>

ОДНОСТОРОННЄ САМОРЕГУЛЮВАННЯ МАЙНОВИХ ЦИВІЛЬНИХ ВІДНОСИН І ВІЛЬНЕ ВОЛЕВІЯВЛЕННЯ СУБ'ЄКТІВ ЯК УМОВА ВСТУПУ ДО НИХ: ОСОБЛИВОСТІ СПІВВІДНОШЕННЯ

Вільне волевиявлення виступає однією з визначальних засад цивільних відносин і водночас однією з головних їх ознак, адже, як слідує з ч. 1 ст. 1 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) об'єктом регулювання цивільним законодавством України виступають особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), засновані, зокрема на вільному волевиявленні їх учасників [1]. Незважаючи на це, слід визнати, що ця ознака цивільних відносин наразі залишається недостатньо дослідженою. У цілому категорія «вільне волевиявлення», як правило, асоціюється з регулятивними цивільними відносинами і переважно з цивільно-правовим договором як інструментом їх упорядкування. За таких умов це термінологічне словосполучення позначає те, що відповідні цивільні правовідносини виникли, по-перше, внаслідок настання юридичного факту, який був зовнішнім вираженням волі осіб і являв собою акт або сукупність чи серію актів активної та/або пасивної поведінки, спрямованих на набуття, зміну або припинення суб'єктивного цивільного права [2, с. 52], а, по-друге, те, що такий акт поведінки було здійснено відповідним суб'єктом добровільно внаслідок сформованої у нього потреби в отриманні відповідного блага. Однак концепція одностороннього правочину змушує замислитись над формами прояву вільного волевиявлення суб'єктів цивільного права при вступі у відповідне правовідношення. Адже, відповідно до поширеної думки, такий правочин спричиняє юридичні наслідки у силу поведінки однієї особи. Однак чи означає це, що такі наслідки можуть стосуватись і інших осіб, незалежно від їх волевиявлення або навіть всупереч йому?

Розмежування правочинів на односторонні, двосторонні і багатосторонні здійснюється за критерієм волі суб'єктів, яка вимагається для спричинення юридичних наслідків. Односторонній правочин містить

вираз волі лише однієї особи, у той час як двосторонній – обох. Однак при цьому, наводячи в якості прикладу одностороннього правочину заповіт, Р. І. Таш'ян зазначає, що той вважається складеним як тільки заповідач належним чином висловлює у ньому свою волю. Але при цьому закон не змушує спадкоємця використовувати право на отримання майна, хоча водночас саме вираження волі спадкоємця на його отримання виступає необхідним припущенням для того, щоб воля заповідача була виконана. Однак, на переконання вченого, це не дає підстави стверджувати, що заповіт – двосторонній правочин [3, с. 65–66].

Водночас з точки саморегулювання цивільних відносин ця ситуація показує його односторонній характер. Адже спадкоємець не бере участі у конструюванні моделі правовідношення, яке виникає внаслідок прийняття спадщини. А, як відомо, заповіт може встановлювати особливості правового режиму спадкового майна, наприклад, у зв'язку з заповідальним відказом. Також може мати місце заповіт з умовою, яким наслідок у вигляді набуття прав на спадкове майно може пов'язуватись зі здійсненням спадкоємцем певної поведінки.

При цьому аналогія із заповітом простежується на рівні договору приєднання. Умови договору формуються однією стороною. При цьому незалежно від того, чи влаштовують відповідні умови потенційного контрагента повністю або ж відповідна особа вимушена приєднатись до пропонувананих умов для одержання певного блага в силу необхідності, відповідний суб'єкт позбавлений можливості вносити зміни у модель відповідних правовідносин [4, с. 31]. Один із суб'єктів цивільного права здійснює моделювання цивільних відносин і пропонує іншому вступити у правовідносини відповідно до цієї моделі. При цьому «адресат», незалежно від того чи є він чітко визначений як у випадку із заповітом, або ж він заздалегідь невизначений, як у випадку з договором приєднання, не може вносити зміни у модель правовідношення. Однак водночас необхідною умовою його вступу у відповідне правовідношення виступає його вільне волевиявлення.

Наведене вище підводить нас до висновку, що і волюнтарний договір також за своєю природою є актом одностороннього саморегулювання цивільного правовідношення у розумінні того, що лише суб'єкт, який здійснює оферту, моделює цивільні правовідносини у той час як суб'єкт, який акцептує її, лише погоджується зі вступом у правовідносини, що відповідають такій моделі. З цього ж має слідувати і те, що при такій конструкції правовстановлення його реалізація хоча і потребує вільного волевиявлення обох суб'єктів цивільного права, проте все ж таки саморегулювання відносин є одностороннім і при цьому наслідок у вигляді виникнення правовідношення є результатом одностороннього правочину (оферти) або ж двох односторонніх правочинів (оферти і

акцепту). При цьому така конструкція правовстановлення майже нічим не відрізняється від тієї, що характерна для заповіту.

Проведений аналіз дозволяє укріпитись у висновку про неможливість ототожнення односторонніх і двосторонніх правочинів з одностороннім і двостороннім саморегулюванням цивільних відносин відповідно. Однак, що важливіше, так це те, що вільне волевиявлення як ознака цивільних відносин, які є предметом регулювання цивільного права, а тому і саморегулювання учасниками таких відносин, може по-різному проявлятися під час застосування різних моделей правового саморегулювання цивільних відносин.

За загальним правилом, виникнення цивільного правовідношення при застосуванні інструментів саморегулювання можливе внаслідок вільного волевиявлення усіх його учасників, незалежно від того чи є акт саморегулювання двостороннім або ж одностороннім правочином. Проте в окремих випадках виправданим є включення особи у конструкцію правовідносин, змодельовану іншим суб'єктом, незалежно від волі і волевиявлення такої особи. Така схема правовстановлення є виключенням із загального правила, і може бути застосована лише у випадку, якщо таке включення відбувається шляхом наділення відповідної особи суб'єктивними цивільними правами без обтяження її суб'єктивними цивільними обов'язками. У такому випадку волевиявлення цієї особи вимагається для здійснення таких прав або відмови від їх здійснення, проте не для вступу у правовідношення. Ця схема реалізовується при укладенні договору на користь третьої особи, при видачі довіреності тощо.

Список бібліографічних посилань

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Спесівцев Д.С. Концептуальні проблеми правового регулювання цивільних відносин в умовах війни: монографія. Луцьк: Завжди Поруч, 2022. 248 с.
3. Таш'ян Р. І. Місце односторонніх правочинів у системі юридичних фактів. Пробл. законності. Харків, 2007. Вип. 90. С. 60–66.
4. Васильєв В.В. Проблема односторонності та двосторонності саморегулювання майнових зобов'язань. Прикарпатський юрид. вісн. 2020. № 6 (35). С. 30–33.

УДК 342.9;346.1

Іван Іванович ЯЦКЕВИЧ,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри приватного права

Національного університету

«Києво-Могилянська академія»

м. Київ, Україна;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9734-0671>

РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПРАЦЮ В ЧАСТИНІ ПЕРЕГЛЯДУ КОЛА ПОВНОВАЖЕНЬ ПРОФСПІЛКИ

Відповідно до положень ст. 36 Конституції України, громадяни мають право на участь у професійних спілках з метою захисту своїх трудових і соціально-економічних прав та інтересів [1], а відтак обмеження повноважень професійних спілок опосередковано впливає на зменшення конституційно закріпленого права громадян на участь у профспілках з метою захисту своїх соціально-економічних прав. Вважаємо, що реформування законодавства про профспілки не повинно призводити до зменшення ефективності участі працівників у професійних спілках.

У межах реформування законодавства про регулювання трудових відносин розроблено та подано до Верховної Ради України низку законопроектів. Вважаємо, що потребує оновлення та приведення у відповідність до сучасних викликів сфера колективно-трудова відносин, діяльності професійних спілок, інших представницьких органів трудового колективу, оскільки нині чинне законодавство у цій сфері побудоване без належного урахування розвитку ринкових відносин у сфері праці.

Так, на розгляді Верховної Ради України перебуває проект закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо окремих питань діяльності професійних спілок) № 2681 від 27.12.2019 (далі – законопроект № 2681) [2]. Авторами цього законопроекту пропонується, зокрема, позбавити професійні спілки (виборний орган профспілки) права вимагати розірвання власником або уповноваженим ним органом трудового договору з керівником підприємства, установи, організації, якщо той порушує законодавство про працю, про колективні договори і угоди, Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності».

Автори законопроекту № 2681 пропонують виключити п. 9 ч. 1 ст. 247 КЗпП України (п. 2 ч. 1 розділу I законопроекту № 2681), а також ст. 33 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» (п. 12 ч. 1 розділу I законопроекту № 2681), якими закріплено законні повноваження первинної організації профспілки вимагати від

власника або уповноваженого ним органу розірвати трудовий договір з керівником, який порушує законодавство про працю, про колективні договори та угоди, про професійні спілки.

Розірвання трудового договору з керівником на вимогу виборного органу профспілки не можна ототожнювати з розірванням трудового договору з ініціативи третіх осіб. Пропонуємо таке розірвання трудового договору з керівником вважати окремим видом ініціативного припинення трудового договору з керівником як найманим власником працівником, оскільки воно суттєво відрізняється від інших видів розірвання трудового договору на вимогу осіб, які не є його стороною.

Відповідно до положень ст. 45 КЗпП України [3] у власника або уповноваженого ним органу виникає обов'язок розірвати трудовий договір з керівником за наявності таких умов: 1) пред'явлення відповідної вимоги первинної профспілкової організації або профспілкового представника власнику або уповноваженому ним органу; 2) наявність підстав – порушення керівником законодавства про працю, колективні договори (угоди), Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» (далі – Закон № 1045-14) [4].

Суб'єктом, уповноваженим висувати вимогу розірвати трудовий договір з керівником, відповідно до положень ст. 45 КЗпП України, є виборний орган профспілкової організації. Як зазначається у науково-практичному коментарі законодавства України про працю, якщо колективний договір укладено представниками, обраними загальними зборами трудового колективу, то ні такі представники, ні трудовий колектив як сторона колективного договору не одержують права навіть за наявності підстав для розірвання трудового договору з керівником [5, с. 171].

На нашу думку, положення законодавства (зокрема, ст. 45 КЗпП України) про виключне право виборного органу профспілки пред'являти вимогу до власника про припинення трудового договору з керівником, є дискримінаційним відносно інших представницьких органів трудового колективу та таким, що суперечить положенням Конвенції МОП № 87, яка закріплює поширення правового статусу «організації» в частині гарантій права на асоціацію на будь-яку організацію працівників чи роботодавців, яка має за мету забезпечення та захист інтересів працівників чи роботодавців (ст. 10) [6].

Отже, надання переваг щодо права вимагати припинення трудового договору з керівником саме виборним органам профспілкової організації, на нашу думку, не є виправданим, тому таке право має поширюватися на будь-які організації працівників, які мають за мету забезпечення та захист інтересів працівників як своїх членів.

Якщо порівняти підстави для пред'явлення такої вимоги, закріплені ст. 45 та п. 9 ч. 1 ст. 247 КЗпП України, то можна зробити висновок, що

ст. 247 КЗпП України надано повноваження виборному органу профспілкової організації вимагати розірвання трудового договору з керівником не лише на підставі порушення керівником положень законодавства про працю, про колективні договори і угоди, самого Закону 1045-14, а також положень колективного договору.

Вбачається, що положення ст.ст. 45 та 247 КЗпП України та відповідних положень Закону № 1045-14 необхідно узгодити, адже ч. 1 ст. 45 КЗпП України містить закритий перелік підстав для реалізації виборним органом профспілкової організації права вимагати розірвання трудового договору, що не дає підстав розширеного тлумачення таких підстав. З урахуванням положень ст. 4 КЗпП України, законодавство про працю складається з КЗпП України та інших актів законодавства України, прийнятих відповідно до нього, тобто акти законодавства України про працю, в тому числі і закони, мають відповідати, узгоджуватися з положеннями КЗпП України.

На нашу думку, спеціально в цьому випадку є норма ст. 45 КЗпП України, якою закріплено право вимагати розірвання трудового договору з керівником, а не п. 9 ч. 1 ст. 247 КЗпП України (ст. 38 Закону № 1045-14), якою закріплено коло повноважень виборного органу профспілкової організації. Це ще раз вказує на пріоритетне застосування положень ч. 1 ст. 45 КЗпП України у конкуренції з положеннями п. 9. ч. 1 ст. 247 КЗпП України (ст. 37 Закону № 1045-14).

Вважаємо, що невиконання зобов'язань за колективним договором з вини керівника може бути підставою для вимоги з боку виборного органу профспілкової організації опосередковано, тобто у випадку доведення порушення або невиконання таких зобов'язань роботодавцем з вини його керівника і застосування передбачених законодавством санкцій. У такому разі можна констатувати порушення керівником положень ст. 18 КЗпП України та ч. 1 ст. 5 Закону № 3356-12 щодо обов'язковості для підприємства умов колективного договору, укладеного відповідно до чинного законодавства, а отже, невиконання умов колективного договору становитиме порушення законодавства про працю у розумінні ст. 4 КЗпП України та самого КЗпП України.

Ми не погоджуємося з висловленою у науковій літературі думкою, що вимога про розірвання трудового договору з керівником може бути пред'явлена тільки за наявності вини керівника [5, с. 171]. На нашу думку, така позиція підлягає перегляду з урахуванням верховенства права, складовою якого є юридична визначеність, принципу законності звільнення, який втілено у положеннях ст. 43 Конституції України [1]. Крім того, відповідно до ст. 4 Конвенції МОП № 158, трудові відносини з працівниками не припиняються, якщо тільки немає законних підстав для такого припинення, пов'язаного зі здібностями чи поведінкою працівника або викликаного виробничою потребою підприємства,

установи чи служби. Оскільки керівник виконує свої повноваження на умовах трудового договору, то на нього також має поширюватися захист від незаконного і необґрунтованого звільнення.

Вважаємо, що звільнення без урахування вини керівника у порушенні законодавства про працю є несправедливим і насправді може створювати умови для зловживання профспілкою правом вимагати розірвати трудовий договір із керівником з формальних підстав.

Недостатньо обґрунтованими або навіть контраверсійними вважаємо положення ст. 14 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [7]. Так, згідно з положеннями ч. 1 ст. 14 зазначеного Закону на профспілки покладається важливе завдання – максимально сприяти забезпеченню обороноздатності держави та забезпечувати громадський контроль за мінімальними трудовими гарантіями, передбаченими цим Законом. Водночас у ч. 2 цього Закону передбачено призупинення дії ст. 44 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» та відповідні норми колективних договорів на період дії воєнного стану. Тож звідки брати ресурси на сприяння забезпечення обороноздатності та забезпечення громадського контролю?

На нашу думку, такі тимчасові обмеження ресурсного забезпечення діяльності профспілок шкодять не лише працівникам, профспілкам, а й добросовісним роботодавцям. Адже тепер не діє законна підстава фінансування роботодавцем діяльності профспілки, що давало можливість у законний спосіб зменшити оподатковуваний прибуток підприємства.

Отже, положення ст. 44 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності на період дії воєнного стану» доцільно не призупинити, а зробити диспозитивною, тобто зробити її положення не обов'язковими, а дозвільними, що дасть можливість хоч якось підтримувати діяльність профспілок на тих підприємствах, де вони є важливим партнером у соціальному діалозі між трудовим колективом і роботодавцем.

На наше переконання, будь-які зміни, реформи чи тимчасові антикризові заходи мають запроваджуватися з урахуванням утвердження та посилення принципу соціального партнерства, реальної можливості здійснення профспілками громадського контролю за дотриманням роботодавцем, його керівником, трудового законодавства, що відповідає розбудові правової держави в демократичному суспільстві.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1%80#Text>

2. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо окремих питань діяльності професійних спілок) від 27.12.2019 № 2681. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67792
3. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/322-08>
4. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15.09.1999. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14#n349>
5. Ротань В.Г., Сонін О.Є. Науково-практичний коментар законодавства України про працю. 16-те вид., допов. та переробл. Київ: Правова Єдність, 2015. 600 с.
6. Конвенція про свободу асоціації та захист права на організацію № 87. Підписана 09.07.1948. Набула чинності 04.07.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/993_125
7. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>

УДК 342.9:342.738

Олександр Сергійович ДЯКОВСЬКИЙ,

*кандидат юридичних наук, докторант кафедри
публічного права Державного податкового Університету,
Ірпінь, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3412-9278>*

СПОСОБИ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ЯК КРИТЕРІЙ ВІДНОВЛЕННЯ ПОРУШЕНИХ ПРАВ

Реалізація способів захисту прав здійснюється переважно шляхом звернення до уповноважених органів та покликані фіксувати порушення прав у сфері захисту персональних даних, збирати відповідні докази з подальшою передачею справ до суду з метою їх відновлення або припинення їх порушення, що породжує велику увагу до суб'єктів захисту прав та породжує актуальність цієї теми дослідження.

Проблема захисту прав фізичних осіб завжди була та залишається об'єктом підвищеної уваги юристів. Сучасні дослідники приділяють значну увагу проблемним питанням захисту прав. Серед них варто відзначити: А. Баранов, С. Кириченко, М. Менджул. Також окремі аспекти способу позасудового захисту досліджували Н. Ільків та М. Долинська. Кожен із них зробив певний внесок у вивченні цього питання, але проблема позасудового та судового захисту прав потребує подальшого опрацювання.

Останнім часом спостерігається тенденція до порушення інформаційних прав через незаконну обробку та збирання даних, що породжує необхідність у здійсненні заходів щодо захисту порушеного права та вчинення дій щодо їх відновлення. Реалізація вибору захисту порушеного права залежить від фізичної особи в тому числі у виборі позасудового способу захисту свого права. Чинне національне законодавство не містить вичерпного переліку порушених прав та способів захисту тому ризик реалізації прав покладається безпосередньо на особу котра їх реалізує.

Як зазначають Н. В. Ільків та М. С. Долинська, можливість використання суб'єктами правовідносин досудового врегулювання спорів може бути додатковим засобом правового захисту, який держава надає учасникам певних правовідносин, що не суперечить принципу здійснення правосуддя виключно судом [1, с. 56].

П.М. Рабінович наголошує на тому, що одним із найбільш доступних і тому поширених засобів захисту своїх прав є звернення зі скаргами, зауваженнями та пропозиціями до органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій,

засобів масової інформації, посадових осіб відповідно до їх функціональних обов'язків [2, с. 262].

Розглянувши запропоновані визначення можемо зазначити, що позасудовий захист – це сукупність дій особи направлена за захистом свого права, пов'язана із звернення до компетентного органу із відповідними заявами та доказами у встановленому законодавством України порядку без застосування судової процедури захисту права.

Виходячи із аналізу чинного національного законодавства можна зазначити, що можливість реалізації права позасудового захисту персональних даних можлива за допомогою Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Варто зазначити, що для реалізації позасудового способу захисту персональних даних необхідно здійснити такі дії: зібрати необхідні докази (письмові, електронні та інші матеріали), котрі свідчать про порушення законодавства про захист персональних даних, звернутися із відповідною заявою до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Отже, можна зазначити, що Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини є суб'єктом, який здійснює позасудовий захист порушених прав та котрий вживає заходів щодо перевірки звернення заявника, виявлення порушення законодавства і вжиття відповідних форм заходів реагування.

Водночас здійснення права на захист відбувається і за допомогою звернення до суду.

Відповідно до ч. 1 ст. Конституції України права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [3].

М. В. Менджул зазначає, що право на судовий захист передбачає, що кожному гарантується захист його прав, свобод та законних інтересів незалежним і безстороннім судом, утвореним відповідно до закону [4, с. 7].

Ключовим фактором для звернення до суду є порушення права, котре може відбуватися у різних формах невизнаних чи оспорюваних прав, що зрештою спрямовується на відновлення становища, яке існувало до вчинення порушення.

У ч. 2 ст. 200 Цивільного кодексу України зазначено, що суб'єкт відносин у сфері інформації може вимагати усунення порушень його права та відшкодування майнової і моральної шкоди, завданої такими правопорушеннями [5].

Тому як висновок слід зазначити, що національним законодавством встановлюється можливість способу захисту порушеного права у сфері персональних даних шляхом:

1) відшкодування майнової і моральної шкоди, завданої такими правопорушеннями через органи судової влади з урахуванням підсудності справ та відповідного їх розгляду національним судом;

2) зверненням до Уповноваженого Верховної ради з прав людини із відповідними заявами щодо порушення вказаної категорії прав для припинення порушення прав та вжиття заходів реагування у формі перевірок та складання серед іншого протоколів про адміністративне правопорушення на винних осіб.

Список бібліографічних посилань

1. Ілків В.Н., Долинська М.С. Неюрисдикційні форми захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання: монографія; за заг. ред. М.С. Долинської. Львів: Галицька видавнича спілка, 2020. 174 с.

2. Рабінович П.М. Права людини і громадянина: навч. посіб. Київ: Атіка, 2004. 464 с.

3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

4. Менджул М.В. Судовий захист прав та інтересів громадян. Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші. 2013. 212 с.

5. Цивільний кодекс України: Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

УДК 340.113 (477)

Віктор Вікторович ЛАЗАРЄВ,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
факультету № 1 Харківського національного
університету внутрішніх справ
м. Харків, Україна*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9468-0497>

ПРИРОДА ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Побудова правової держави вимагає не лише таких глобальних змін як трансформація правової системи України, але й, на перший погляд менших, проте не менш фундаментальних, – усунення колізій у праві, забезпечення точності та вивіреності юридичних термінів з метою подальшого їх застосування в нормативно-правових актах, що б склали систему ефективного вітчизняного законодавства. До сьогодні реформування останнього супроводжується вирішенням проблемних питань функціонування юридичної термінології у правовій сфері. Це зумовлено, передусім, потребою забезпечити всі галузі права унормованою мовою на сучасних методологічних засадах кодифікації термінів у законодавчих актах [1]. Не дарма, Г. Грегуль зауважила: «кожний термін є слово, але не кожне слово – термін. До термінів, на відміну від слів загальнонародної мови, науковці висувають низку специфічних вимог, які є бажаними для дотримання в термінології певної галузі» [2, с. 294]. Це повною мірою стосується і юридичної термінології, оскільки чіткості і формальної визначеності нормативно-правових актів ми зможемо досягти лише за умови визначення сутності «юридичної термінології».

Досліджуючи юридичну термінологію, слід звернути увагу на таку її особливість, як належність одразу до двох систем: юридичної і лінгвістичної. З одного боку, юридичний термін співвідноситься з правовим поняттям як першоелементом правового знання і слугує його знаковою (мовною) моделлю, репрезентованою у звуковій і літерній формах, а правове поняття, його внутрішній зміст, обсяг і структура є логіко-сміисловою основою для окреслення термінологічного значення у формі дефініції, яка узагальнює найістотніші ознаки і взаємозв'язки правового явища [3, с. 100]. З іншого боку, термін – це тип вживання лексичної одиниці, а не особливий тип лексичної одиниці [3, с. 101]. Отже, особливість юридичного терміну полягає в його подвійній приналежності, у його становищі як одиниці наукового знання та загальнономовного знання. З погляду науки, змістовна сторона терміна обмежується його абсолютною цінністю, тобто тим науковим

визначенням поняття, яке цим терміном позначається. З погляду лексики, значення юридичного терміна визначається з точки зору абсолютної цінності, тобто співвідношенням з науковим поняттям, а також місцем терміна в лексико-семантичній системі мови.

Кожне визначення терміну передбачає розкриття його властивостей та ознак, які повністю не знайшли свого відображення у дефініції. Властивості юридичного терміну визначаються вимогами, що стосуються цього поняття. Тому використання юридичної термінології має чітко обмежуватися вимогами формальної визначеності, оскільки це дозволить чітко розуміти природу нормативно-правового акта. З цією метою, на сьогодні, до юридичної термінології висувається ряд вимог: 1) кожен термін повинен відображати лише одне поняття (у межах однієї термінології), і навпаки, кожному поняттю в системі понять певної галузі знань чи техніки повинен відповідати лише один термін; 2) буквальне значення терміну має відповідати поняттю, що ним виражається; 3) термін може бути системним, тобто відображати ті об'єктивні зв'язки, які існують між відповідними поняттями і, у будь-якому разі, не спотворювати їх та не суперечити їм; 4) термін має бути, по можливості, коротким; 5) термін повинен мати словотвірну здатність, можливість створювати необхідні нові терміни; 6) термін повинен легко та зручно вимовлятися, бути милозвучним і не викликати неправильних асоціацій; 7) термін повинен вписуватися в лінгвістичні правила та норми конкретної мови, правила її орфографії та граматики; 8) термін повинен відповідати термінологічним рекомендаціям міжнародних організацій [4, с. 21-22].

Так, юридична термінологія виступає особливою підсистемою, яка підпорядкована загальним закономірностям мовних правил і одночасно перебуває у тісному взаємозв'язку з юриспруденцією.

Юридичною термінологічною системою, цілком закономірно, можна вважати сукупність юридичних термінів, які функціонують як окремий фрагмент мови, що підпорядковується її загальним правилам, зберігаючи при цьому свою специфіку.

Юридичний термін слід розглядати як мовне вираження певної юридичної категорії, за допомогою якої закріплюється зміст нормативно-правових приписів держави, має точний і виважений сенс і відрізняється смисловою однозначністю, функціональною стійкістю.

До ключових ознак юридичної термінології ми можемо віднести: співвідношення її з поняттям; смислова точність, яка передбачає чіткість, конкретність значення; номінативний характер; однозначність.

Список бібліографічних посилань

1. Шестакова С. О. Особливості юридичної термінології як спеціалізованої системи правових понять. URL: <http://repo.snau.edu.ua/bitstream/123456789/5932/1/%D0%A8%D0%B5%D1%81>

%D1%82%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%A1.%20%D0%9E.%D0%9E%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20%D1%8E%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%97.pdf

2. Гергуль Г. Вимоги до юридичних термінів // Видавництво Львівської політехніки : сайт. 06.08.2008. URL: http://vlp.com.ua/files/61_3.pdf

3. Яцишин Н. П. Юридична термінологія як спеціалізована система правових понять. Термінологічний вісник. 2013. Вип. 2(2). С. 99–103.

4. Балкис С. Дж. Юридическая лексика как результат взаимных контактов языков: ключевые характеристики. Al-Adab Journal. 2019. № 131. С. 17–30. URL: <https://aladabj.uobaghdad.edu.iq/index.php/aladabjournal/article/view/715/558>

УДК 342.92:351.773

Роксолана Володимирівна КОЛОДЧИНА,

прокурор відділу представництва інтересів держави в суді з питань земельних відносин Київської міської прокуратури, м. Київ, Україна;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4690-9351>

Науковий керівник:

Сергій Володимирович КНИШ,

доктор юридичних наук, доцент,

конституційного, адміністративного та міжнародного права Волинського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0717-1430>

ОХОРОНА ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Реформування системи охорони здоров'я в Україні, зокрема й галузі охорони психічного здоров'я населення, стрімко відбувається протягом останніх років. Суть реформи полягає в тому, що централізовані психіатричні інституції повинні бути замінені альтернативними службами надання психіатричної допомоги шляхом інтеграції із загальною медициною. Загалом світові тенденції реформування цієї сфери базуються на максимальній деінституалізації. Однак праворежуючі процеси наразі повинні враховувати сучасні реалії війни в Україні та спрямовуватись на подолання низки проблем, пов'язаних із психічним здоров'ям. Вплив поточної кризи на психічне здоров'я може бути тривалим, що призведе до значних витрат, тому набуває особливого значення ефективно правове регулювання та забезпечення охорони психічного здоров'я населення України.

За даними статистичних звітів впродовж періоду 2018-2020 рр. в Україні кожного року реєструються від 183 тис. до 170 тис. уперше встановлених випадків з розладами психіки та поведінки відповідно [1, с. 159]. Водночас у разі збільшують статистику воєнні реалії, внаслідок яких постраждали від війни особи мають підвищений ризик психічних проблем, включаючи посттравматичний стресовий розлад, тривогу та депресію. Зазнають психічних розладів також діти. В опитуванні про зміни під час війни з квітня 2022 року 50 % батьків-учасників повідомили, що психічне здоров'я їх дітей погіршилося після початку війни порівняно з довоєнним періодом. Стан психічного здоров'я дітей із районів, які найбільше постраждали від війни, був особливо тривожним [2].

Кризоутворюючими передумовами в системі надання психіатричної допомоги наразі є:

- значне зменшення фінансування служб охорони психічного здоров'я;
- суттєве скорочення медичних працівників та стаціонарних місць;

– недостатність нових закладів охорони психічного здоров'я при первинній медико-санітарній ланці, центрах психічного здоров'я, районних/центральных лікарнях загального профілю, університетських клініках;

– відсутність комплексного підходу до лікування/реабілітації фахівцями, які різносторонньо підготовлені в галузі психіатрії (лікарі-психіатри, психотерапевти, психологи, соціальні працівники тощо).

Правовим орієнтиром змін у сфері забезпечення психічного здоров'я населення є Концепція розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року, мета якої – створити цілісну, ефективну систему охорони психічного здоров'я, що функціонує в єдиному міжвідомчому просторі, забезпечує покращення якості життя та дотримання прав і свобод людини [3].

Зміцнення психічного здоров'я є одним із основних викликів сьогоднішнього та включає багато дій для забезпечення поваги і захисту основних громадянських, політичних, соціально-економічних та культурних прав людини, що є основою психічного здоров'я.

Психіатрична допомога має бути інтегрована в первинну медико-санітарну допомогу, а служби психічного здоров'я на рівні громади повинні розвивати альтернативні форми надання психіатричних послуг.

І.Я. Пінчук обґрунтовано проєктує нову піраміду оптимального поєднання послуг для охорони психічного здоров'я в українському контексті, яка базується та таких основоположних складових, як забезпечення соціальними, житловими, освітніми послугами та працевлаштування, підвищення суспільної свідомості про охорону психічного здоров'я, родинна мережа підтримки, групи самопомоги та взаємодопомоги, забезпечення інформацією в правових питаннях. Наступною складовою піраміди є такі елементи: розширення повноважень сімейного лікаря, денні центри або клуби, громадські центри психічного здоров'я, спільнотні бригади охорони психічного здоров'я, групи самопомоги. Вершиною піраміди дослідник вважає спеціалізовані психіатричні сервіси та відділення для довготривалого перебування, а саме: психіатричні лікарні, будинки-інтернати, школи-інтернати, хоспіси, тобто те, що сьогодні є основою послуг для охорони психічного здоров'я [4, с. 74].

Спільна міжнародна співпраця також має вирішальне значення для подолання кризи психічного здоров'я в Україні. Органи охорони здоров'я в Україні, а також у сусідніх країнах, де приймають біженців, мають надавати універсальні послуги з охорони психічного здоров'я для тих, хто постраждав від війни. Онлайн-дослідження щодо психічного здоров'я та консультаційні послуги можуть бути прийнятною альтернативою очним оцінкам та першій психологічній допомозі. Особливу увагу слід приділяти

вразливим групам населення з високим ризиком проблем із психічним здоров'ям, таким як люди похилого віку, діти тощо.

Пріоритетними напрямками забезпечення надання психічної допомоги в Україні є такі:

- підвищення ролі та участі громад в ініціативах державних органів, функціонування координаційних/робочих груп, присвячених розвитку служби психічного здоров'я;

- надання комплексних послуг фахівцями психотерапевтичного напрямку (психологами, психотерапевтами, психіатрами) з акцентом на воєнний період;

- вбудовування служб психічного здоров'я в існуючі служби (соціальні, адміністративні та медичні);

- створення комп'ютерної мережі, як частини загальнодержавної медичної інформаційної системи, із поступовим входженням вітчизняної психіатричної служби у світовий науково-інформаційний простір [5, с.100];

- пропаганда психічного здоров'я, надання психоосвітніх послуг, що полягають в просвітницькій роботі серед населення.

Отже, поточна криза вимагає політичних дій і колективної участі в розробці програм, спрямованих на конкретні виклики, пов'язані з війною та її наслідками.

Список бібліографічних посилань

1. Chorna V. etc. Protection of the mental health of the population of Ukraine and the peculiarities of the provision of psychiatric care // International scientific innovations in human life. Proceedings of the 11th International scientific and practical conference. Cognum Publishing House. Manchester, United Kingdom. 2022. Pp. 157-164. URL: <https://sci-conf.com.ua/xi-mezhdunarodnaya-nauchnoprakticheskaya-konferentsiya-international-scientific-innovations-in-human-life-11-13-maya-2022-goda-manchester-velikobritaniya-arhiv/>.
2. Зміни в житті дітей під час війни. Дослідницька компанія «Градус». 2022. URL: https://gradus.app/documents/211/Children_Report_Gradus_28042022.pdf
3. Концепція розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 № 1018-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1018-2017-%D1%80#Text>
4. Пінчук І. Я. Модель системи охорони психічного здоров'я в Україні: ситуаційний аналіз, концептуалізація та програмно-цільові підходи до реформування. Організація психіатричної служби. 2018. С. 72–76.
5. Корольчук О. Л. Охорона психічного здоров'я в умовах ведення АТО. Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 18. С. 96–102.

УДК 351.74(477)

Валерій Валерійович ПАЛІЙ,

здобувач Науково-дослідного інституту публічного права

м. Київ, Україна;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1881-2504>;

Науковий керівник:

Євген Юрійович СОБОЛЬ,

доктор юридичних наук, професор,

ректор Центральноукраїнського державного

педагогічного університету імені Володимира Винниченка,

м. Кропивницький, Кіровоградська область, Україна;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0804-8354>

ГАРАНТІЇ ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ПРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ОРГАНАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Забезпечення та гарантування прав і свобод людини та громадянина є пріоритетним завданням в діяльності всіх правоохоронних органів нашої держави. Окремим та специфічним суб'єктом цього процесу виступають підрозділи Національної поліції України, які одночасно є найбільш чисельними серед інших правоохоронних органів.

Конституція України поряд з правами та свободами людини і громадянина передбачає наявність низки обов'язків. Одним із них згідно зі ст. 68 Конституції України є обов'язок кожного «неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей» [1].

Проблема забезпечення та дотримав прав і свобод людини при забезпеченні публічної безпеки органами Національної поліції України досліджена у працях таких авторів, як: Б. Авер'янов, О.М. Бандурка, Ю.П. Битяк, Т.О. Коломоєць, О.В. Кузьменко, В.К. Колпаков, І. М. Сопілко, Д.В. Швець та ін.

Аналізуючи проблемні аспекти у сфері обмеження прав і свобод людини у діяльності органів Національної поліції України при забезпеченні публічної безпеки та публічного порядку слід зазначити, що окремі з них мають спільне підґрунтя і характерні для загальних проблем діяльності Національної поліції України, інші носять лише притаманний та специфічний для неї характер. Тобто їх можна виокремити у дві окремі групи – загальні та специфічні.

Однією з основних проблем, які ми вважаємо за необхідне віднести до першої групи є питання досконалого знання законодавчої бази працівниками поліції та володіння навичками їх практичного застосування у досліджуваній сфері. На підтримку цієї тези слід

навести висновки, зроблені Т. Малиновською яка зазначає, що «саме знання працівниками національної поліції основних прав і свобод громадян та порядку їх реалізації дає їм змогу правильно орієнтуватися в порядку застосування заходів переконання та примусу щодо кожного окремого громадянина» [2, с. 48].

Ще одним із проблемних питань, які можна віднести до першої групи є питання якісного компоненту особового складу підрозділів Національної поліції України. Насамперед воно полягає в тому, що відповідно до ч. 3 ст. 65 («Переміщення поліцейських») Закону України «Про Національну поліцію» «випускники, які навчалися на денній формі навчання за державним замовленням закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, направляються згідно з розподілом, затвердженим центральним органом управління поліції, до органів (закладів, установ) поліції та призначаються на відповідні вакантні посади безпосередньо після закінчення навчання в цих закладах» [3].

Аналізуючи специфіку проблемних аспектів другої групи слід зазначити, що вони, судячи з назви, існують у вузькоспеціалізованій діяльності працівників поліції, і стосуються конкретних випадків застосування ними своїх повноважень у тій чи іншій сфері.

Зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 31 «Превентивні поліцейські заходи» Закону України «Про Національну поліцію» передбачена можливість застосування 11 превентивних поліцейських заходів [3]. Під час застосування будь-якого з них у тій чи іншій мірі обмежуються права та свободи людини. Наприклад, під час застосування передбаченого п. 7 ч. 1 ст. 31 Закону України «Про Національну поліцію» проникнення до житла чи іншого володіння особи відбувається обмеження конституційного права людини та громадянина на недоторканність житла, передбаченого ст. 30 Конституції України [1], а під час застосування обмеження пересування особи, транспортного засобу або фактичного володіння річчю, що передбачено п. 6 ч. 1 ст. 31 Закону України «Про Національну поліцію» відбувається обмеження права на свободу пересування (ст. 33 Конституції України) та права на володіння, користування і розпорядження своєю власністю (ст. 41 Конституції України).

Таким чином, під час здійснення своїх повноважень та виконання поставлених завдань у сфері забезпечення публічного порядку та публічної безпеки працівники підрозділів Національної поліції України зіштовхуються із окремими проблемами, які можна виокремити у дві групи – загальні та специфічні. З метою їх усунення необхідно звернути увагу передусім на постійне вивчення та перевірку знань особовим складом міжнародних стандартів дотримання прав і свобод людини та громадянина, норм Конституції України, чинного законодавства, своїх

професійних обов'язків, а також зосередити зусилля на набуття навичок їх застосування на практиці.

Для цього необхідно розробити та впровадити у навчальні плани спеціальний курс «Поняття та підстави застосування обмежувальних заходів працівниками правоохоронних органів» у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, а також окремо акцентувати на даній темі під час навчання працівників поліції в системі службової підготовки. При цьому слід звернути увагу не лише на теоретичні знання, а й на практику їх застосування – під час тактичних навчань, застосування практичних навичок прийомів самозахисту, особистої безпеки та фізичного впливу, вирішення ситуативних задач, розгляду позитивних та негативних фактів з практичної діяльності правоохоронних органів тощо.

Також необхідним вбачається здійснення заходів щодо додаткової ідентифікації особи, яка складає тести з використанням інформаційно-телекомунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України».

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/>
2. Малиновська Т.М., Шорохова Г.М. Загальні положення щодо дотримання поліцією України міжнародних стандартів у сфері прав і свобод людини. Справедливість у юриспруденції: теорія та практика: збірник матеріалів Міжнар. юрид. наук.-практ. конф. «Актуальна юриспруденція» (м. Київ, 23 лют. 2017 р.). Київ: АртЕк, 2017. С. 46-48.
3. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-УІІІ в ред. від 15.06.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

УДК 342.95

Ярослав Михайлович ЦИГАНИН,

здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії

кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права

Академії праці, соціальних відносин і туризму, м. Київ, Україна;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3399-393X>

Науковий керівник:

Ігор Володимирович ДІОРДІЦА,

доктор юридичних наук, професор,

завідувач кафедри кримінального права, процесу та криміналістики

Академії праці, соціальних відносин і туризму, м. Київ, Україна;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7765-6591>

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВОЮ ПОВНОВАЖЕНЬ ВЛАСНИКА ПІДПРИЄМСТВ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

Державний сектор економіки представлений в усіх країнах світу. Його доцільність, а також суттєвий вплив на економіку країни є безсумнівним. За даними Міжнародної фінансової корпорації на державні підприємства припадає 20 % інвестицій, 5 % зайнятості та до 40 % внутрішнього виробництва в країнах світу [1].

Актуальність теми зумовлена тим, що в Україні існує понад 80 суб'єктів управління об'єктами державної власності, яким підпорядковано близько 3 500 суб'єктів господарювання державного сектору економіки різної організаційно-правової форми, більшість з яких не здійснюють господарську діяльність, а з працюючих лише половина є прибутковою.

Через низьку якість фінансово-бюджетного контролю та незадовільний рівень прозорості, діяльність суб'єктів господарювання є джерелом корупційних і фіскальних ризиків та збитків держави.

Діючі механізми корпоративного управління суб'єктами господарювання є малоефективними, або взагалі відсутні, що, зі свого боку, призводить до незадовільних фінансових результатів діяльності підприємств, втрати ними конкурентоспроможності.

Для багатьох державних підприємств приватизація або закриття є єдиними виходами з кризи. Так, понад 800 об'єктів державної власності загальною вартістю близько 45 мільярдів гривень передані зі сфери уповноважених органів управління до сфери управління Фонду державного майна України. Відповідне рішення ухвалив Уряд на засіданні 4 жовтня 2022 року [2]. Але низка підприємств є великими і соціально-важливими та потребують часу для поступового скорочення частки

державної власності або не можуть бути приватизовані взагалі, зокрема в оборонній сфері та які здійснюють управління об'єктами критичної інфраструктури.

Тому актуальним є дослідження шляхів підвищення ефективності держави як власника за рахунок удосконалення адміністративно-правового забезпечення реалізацією державою повноважень власника підприємств державного сектору економіки.

Поняття «реалізація державою повноважень власника підприємств» тісно пов'язано з поняттям політики власності, тобто документом, який розробляється для кожного суб'єкта та об'єкта управління державною власністю. Стосовно державних підприємств політика власності розкриває основні пріоритети, згідно з якими держава володіє певним підприємством, основні напрями діяльності та підходи до урядування, очікувані показники ефективності. Слід погодитися з думкою дослідника В. Брановицького, що оновлена політика власності має бути спрямована не на прості рішення, не на копіювання чужих реформ, а на отримання максимального ефекту від повного запуску механізму економічних перетворень у майбутньому. Україна має створити власні кейси приватизаційних схем, де національні інтереси й безпека та економічна раціональність є основними критеріями для формування політики власності [3].

Вважаємо, що управління об'єктами державної власності являє собою діяльність адміністративних органів, пов'язану з прийняттям рішень (вчиненням дій), спрямованих на розпорядження відповідними матеріальними об'єктами. Зазначений вид діяльності утворює особливий напрямок функціонування адміністративних органів, оскільки об'єктом управлінського впливу виступають не фізичні або юридичні особи, а об'єкти матеріального світу.

До основних проблем існуючої нормативно-правової бази з досліджуваного питання слід віднести відсутність чіткого поділу між функцією власності держави та іншими державними функціями, що може впливати на умови функціонування державних підприємств, особливо щодо регулювання ринку.

Переважаюче місце в системі органів управління належить міністерствам та іншим органам державної влади, для яких управління об'єктами державної власності є одним із багатьох напрямів діяльності. При цьому підготовка, прийняття і виконання рішень з управління об'єктами державної власності забезпечуються посадовими особами цих органів – державними службовцями, які не завжди володіють достатнім досвідом і знаннями стосовно організації господарської діяльності у ринкових умовах, не мають особистої заінтересованості у покращенні діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки, і фактично не несуть персональної відповідальності за наслідки тих

рішень, які формально не суперечать вимогам законодавства, але мають негативний економічний ефект. Викликає зауваження й наявна практика розподілу об'єктів державної власності між різними органами державної влади, за якої цільове призначення певних об'єктів і профіль діяльності створених на їх основі державних підприємств не завжди відповідають завданням суб'єктів, у сфері управління яких ці об'єкти і підприємства перебувають.

На сьогодні можна виділити три основні моделі управління, згідно з якими формуються системи зазначених суб'єктів у різних країнах: децентралізована або галузева модель (decentralized or sector model), подвійна модель (dual model), централізована модель (centralized model). Для України більш характерною є остання модель. При централізованій моделі державні підприємства управляються однією спеціалізованою організацією або одним із міністерств, пов'язаних із галузевою політикою (наприклад, Міністерством економіки України). Така модель застосовується у Данії, Норвегії, Швеції, Нідерландах, Польщі. Великобританія, Фінляндія та Франція також переходять до цієї моделі. Поряд з перевагами вказаної моделі (йдеться про можливість проведення єдиної державної політики щодо компаній з державною участю) є і недоліки (зокрема, можливість ігнорування специфіки окремих галузей).

Напрямами вдосконалення адміністративно-правового забезпечення реалізації державою повноважень власника підприємств державного сектору економіки України повинні стати: визначення галузей, пріоритетних для приватизації, і галузей, що повинні залишатись у державній власності (об'єкти, які забезпечують виконання державою основних функцій і гарантують її цілісність, національну та економічну безпеку). Створення для кожної галузі обмеженого списку об'єктів, що не підлягають приватизації, або підтвердження того, що в галузі немає таких об'єктів, і зняття заборони на приватизацію таких підприємств, розробка індивідуальних програм підготовки галузей до приватизації на наступні роки, перехід до системи управління державними компаніями через ради директорів із включенням до їх складу незалежних директорів, формування виконавчих органів управління державних компаній професійними менеджерами на конкурсній основі, чітке розмежування функцій приватизації та управління державними активами на рівні центральних органів виконавчої влади в контексті їх оптимізації, оптимізація управління корпоративними правами держави й недопущення розмивання в статутних капіталах господарських товариств державних корпоративних прав, забезпечення проведення моніторингу ефективного управління об'єктами державної власності, посилення відповідальності менеджерів за неефективне управління державним майном, створення правової бази

реприватизації майна, детальне регламентування процесів управління державною власністю.

Список бібліографічних посилань

1. State-Owned Enterprises. URL: https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/topics_ext_content/ifc_external_corporate_site/ifc+cg/topics/state-owned+enterprises (дата звернення 04.10.2022р.).
2. Роздержавлення економіки: Уряд передав Фонду держмайна рекордну кількість об'єктів загальною вартістю 45 мільярдів гривень URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/rozderzhavlennia-ekonomiky-uriad-peredav-fondu-derzhmaina-rekordnu-kilkist-objektiv-zahalnoiuvartistiu-45-miliardiv-hryven> (дата звернення 04.10.2022р.).
3. Брановицький В. Політика власності. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. 2018. Вип. 1. С. 12–19.

УДК 342

Михайло Миколайович ПОЛЮХОВИЧ,

*здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії
кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
Академії праці, соціальних відносин і туризму, м. Київ, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3302-2834>*

Віталій Васильович ПОБЕРЕЖНИК,

*здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії
кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
Академії праці, соціальних відносин і туризму, м. Київ, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6030-440X>*

Науковий керівник:

Владислав Іванович ТЕРЕМЕЦЬКИЙ,

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
Академії праці, соціальних відносин і туризму, м. Київ, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2667-5167>*

ПРОБЛЕМИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИБОРЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА В АСПЕКТІ ЗАПОБІГННЯ ПОЛІТИЧНІЙ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Юридична відповідальність є однією з основних правових гарантій виборчого процесу, який характеризується вільним волевиявленням на основі загального, рівного й прямого виборчого права під час таємного голосування. Сьогодні основним видом юридичної відповідальності за порушення виборчого законодавства є адміністративна відповідальність, особливість якої зумовлена короткими термінами виборчого процесу, складом його учасників та об'єктом захисту [1].

В Україні запобігання та боротьбу з політичною корупцією перш за все пов'язують з діяльністю Національного агентства з питань запобігання корупції (далі – НАЗК). При цьому актуальним є питання здійснення повноважень цим органом, пов'язаних з притягненням до адміністративної відповідальності учасників виборчого процесу.

Зауважимо, що основним завданням НАЗК в аспекті запобігання політичній корупції в Україні є контроль за фінансуванням політичних партій. Водночас відповідно до п. 8¹ ч. 1 ст. 11 Закону України «Про запобігання корупції» до повноважень НАЗК належить здійснення в порядку та межах, визначених законом, державного контролю за дотриманням встановлених законом обмежень, зокрема щодо звітів про надходження і використання коштів виборчих фондів (далі – фінансовий звіт) на загальнодержавних та місцевих виборах [2].

Так, НАЗК забезпечує притягнення осіб, які вчинили порушення вимог виборчого законодавства до передбаченої законом відповідальності, передбаченої ст. 212¹⁵ та ст. 212²¹ Кодексу України про адміністративні правопорушення, а саме за:

- 1) порушення порядку подання фінансового звіту;
- 2) порушення порядку надання або отримання фінансової (матеріальної) підтримки для здійснення передвиборної агітації або агітації з всеукраїнського або місцевого референдуму [3].

Аналіз положень чинного законодавства свідчить про недосконалість механізму притягнення до відповідальності за вказані правопорушення. Зокрема, проблемним є питання притягнення до адміністративної відповідальності учасників місцевих виборів.

Згідно з ч. 8 ст. 214 Виборчого кодексу України територіальна виборча комісія здійснює аналіз фінансових звітів. У разі виявлення під час аналізу фінансових звітів ознак порушення вимог законодавства територіальна виборча комісія зобов'язана у п'ятиденний строк з дня виявлення відповідних ознак письмово повідомити про НАЗК, яке є органом, уповноваженим забезпечити притягнення осіб, які вчинили порушення вимог законодавства, до передбаченої законом відповідальності [4].

Таким чином, підставою для складання НАЗК протоколу про адміністративне правопорушення є отриманий ним від територіальної виборчої комісії аналіз фінансового звіту, в якому зафіксовано відповідне правопорушення. Однак зауважимо, що незважаючи на безпосереднє сприйняття процесу передвиборної агітації територіальною комісією, часто члени цих комісій не мають відповідної компетенції та юридичних знань, щоб оцінити наявність складу правопорушення, а також часових ресурсів та доступу до необхідних даних.

Наприклад, у разі подання фінансового звіту засобами поштового зв'язку, для встановлення факту несвоєчасності його подання слід в першу чергу оцінювати не дату його надходження, а дату, зазначену на поштовому штампелі підприємства зв'язку. Враховуючи зазначене, для правильної оцінки фактичних обставин та визначення підстав для складання протоколу про адміністративне правопорушення не достатньо отримати від територіальної виборчої комісії інформацію про правопорушення, необхідно оцінити відповідні докази вчинення правопорушення, одним з яких може бути копія конверта, в якому надійшов фінансовий звіт.

Вбачається, що одним із шляхів вирішення проблем забезпечення притягнення до відповідальності учасників виборчого процесу на місцевих виборах може бути передача повноважень щодо перевірки фінансових звітів кандидатів НАЗК. Однак сьогодні НАЗК не має доступу до інформації про накопичувальні та поточні рахунки виборчих фондів і

тому обмежене у реалізації повноважень щодо їх перевірки. Крім того, кількість працівників Департаменту запобігання політичній корупції НАЗК, згідно зі штатним розписом, становить 25 осіб, що фактично унеможлиблює перевірку великого обсягу фінансових звітів виборчих фондів [5].

Таким чином, з метою забезпечення високої якості матеріалів, які НАЗК отримує від територіальних виборчих комісій про вчинення адміністративного правопорушення, необхідно вдосконалити положення ч. 8 ст. 214 Виборчого кодексу України, виклавши його в такій редакції: «Аналіз фінансових звітів здійснює територіальна виборча комісія. У разі виявлення в ході аналізу фінансових звітів ознак порушення вимог законодавства територіальна виборча комісія зобов'язана у п'ятиденний строк з дня виявлення відповідних ознак письмово повідомити про це відповідні органи, уповноважені забезпечити притягнення осіб, які вчинили порушення вимог законодавства, до передбаченої законом відповідальності, та надати матеріали (їх копії), які підтверджують порушення вимог законодавства».

Це забезпечить високу якість матеріалів про вчинене адміністративне та дозволить Національному агентству всебічно розглядати питання про наявність або відсутність підстав для притягнення відповідних осіб до відповідальності.

Водночас вбачається, що подальшого вдосконалення потребують питання встановлення осіб, які вчинили порушення порядку здійснення внеску до виборчого фонду кандидата на місцевих виборах, оскільки сьогодні форма фінансового звіту не передбачає внесення персональних даних про внескодавців.

Список бібліографічних посилань

1. Адміністративна відповідальність за порушення виборчих прав. URL: <https://law.chnu.edu.ua/administratyvna-vidpovidalnist-za-porushennia-vyborchyykh-prav>.
2. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
4. Виборчий кодекс України: Закон України від 19.12.2019 № 396-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#top>
5. Висновок НАЗК до проекту Закону України «Про внесення змін до Виборчого кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо особливостей організації підготовки та проведення виборів у період дії карантину, установленого з метою запобігання поширенню на території України особливо небезпечних і небезпечних інфекційних хвороб, та вдосконалення окремих положень виборчого законодавства». URL: <https://nazk.gov.ua/uk/documents/vysnovok-nazk-do-proektu-zakonu-ukrayiny-pro-vnesennya-zmin-do-vyborchogo-kodeksu-ukrayiny-ta-deyakyh-zakonodavchyyh-aktiv-ukrayiny-shhodo-osoblyvostej-organizatsiyi-pidgotovky-ta-provedennya-vyboriv-u>

УДК 347.77/78

**Даніїл Дмитрович БУЛИГА,
Софія Віталіївна РУТКЕВИЧ,**

*студенти 2 курсу групи ПБ 21-3;
Державного податкового університету
м. Ірпінь, Україна;*

Наталія Валеріївна ЛАГОВСЬКА,

*кандидат юридичних наук, професор,
доцент кафедри приватного права
Навчально-науковий інститут права
Державного податкового університету
м. Ірпінь, Україна;*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1732-2351>

ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ АВТОРСЬКОГО ПРАВА ТА СУМІЖНИХ ПРАВ

Вступ України до Світової організації торгівлі, прагнення інтегруватися в європейські міжнародні структури вимагає від України гармонізації законодавства, зокрема законодавства про авторське право і суміжні права, приведення його до міжнародного рівня.

Дослідження сучасного стану українського законодавства у сфері авторського права та його практичного аналізу обумовлена новітніми тенденціями у сфері соціально-економічних відносин, а також інформатизації, завдяки яким міжнародний механізм охорони авторського права зазнав низки суттєвих змін, чого не можна сказати про національне законодавство про авторське право і суміжні права, яке фактично досі знаходиться на рівні 2001 року, коли була прийнята чинна редакція Закону України «Про авторське право і суміжні права» [1].

Проблемним питаннями авторського права та суміжних прав в різних аспектах у своїх наукових дослідженнях приділяли увагу О. Ананьєва, Б. Андреев, С. Ботуз, Є. Вагонов, С. Довгий, В. Дроб'язко, К. Леонтьєва, В. Медведєв, О. Подопрігора, В. Понікарова, П. Самуельсон, О. Святоцький, М. Федотов та інші вітчизняні і зарубіжні вчені.

Налагоджена на оптимальному рівні охорона інтелектуальної власності (забезпечення захисту як прав власників об'єктів інтелектуальної власності, так і інтересів суспільства) є необхідною передумовою конкурентоспроможності України та її успішної інтеграції у світову економіку. Вирішення проблем національної охорони сприятиме стимулюванню авторів і винахідників до здійснення інноваційної діяльності, покращенню міжнародного іміджу України, залученню інвестицій, підвищенню ефективності національної економіки та, загалом, прискоренню економічного розвитку нашої країни.

Так, за роки незалежності України було прийнято та введено в дію низку законів про права інтелектуальної власності. Основним спеціальним законом у цій сфері є закон «Про авторське право і суміжні права [2].

Важливим кроком для України стала ратифікація у листопаді 1994 року Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами, чим наша держава взяла на себе зобов'язання щодо подальшого вдосконалення захисту прав власності у сфері телекомунікацій з метою забезпечення належного рівня їх охорони [3].

Значну роль у захисті авторського права і суміжних прав відіграють такі міжнародно-правові акти, як Бернська конвенція «Про охорону літературних і художніх творів» та Всесвітня конвенція про авторське право.

З прийняттям чинної Конституції України основні норми авторського права про права на творчу працю і результати цієї праці, про охорону інтелектуальної власності, про захист моральних і матеріальних прав авторів стали конституційними нормами.

Революційні зміни в національному законодавстві України у сфері авторського права і суміжних прав відбулися у 2001 році з прийняттям нової редакції Закону України «Про авторське право і суміжні права», який можна вважати найбільш важливою і прогресивною подією у сфері охорони авторського права і суміжних прав в Україні.

З набранням чинності Цивільного кодексу України, глава 36 якого присвячена авторському праву, до авторських відносин застосовуються принципи загального характеру, що регулюють цивільно-правові відносини, тобто авторське право відповідно до статей 433-448 цього Кодексу є складовою частиною цивільного права, незважаючи на прийняття 23 грудня 1993 року спеціального нормативно-правового акта Закону України «Про авторське право і суміжні права»[4].

До законодавства про авторське право належать також окремі статті кодексів, присвячені загальному регулюванню інших суспільних відносин.

У сфері правового регулювання відносин з авторського права і суміжних прав існує низка нормативно-правових актів. Узагальнюючим нормативно-правовим актом є Закон України «Про авторське право і суміжні права». Головною перевагою цього закону є те, що він максимально наближений до вимог ринкової економіки в сучасних умовах. Вперше Закон передбачає захист суміжних прав.

Загалом можна виділити такі основні проблеми в законодавчій базі з авторського права і суміжних прав в Україні:

1) неузгодженість національних актів, що регулюють або пов'язані з авторським правом і суміжними правами, зокрема положень Цивільного кодексу та Закону України «Про авторське право і суміжні права»;

2) наявність розбіжностей між чинними нормативно-правовими актами у сфері авторського права і суміжних прав та законодавством ЄС з питань

охорони і захисту авторського права і суміжних прав, а саме відповідними Директивами ЄС у сфері авторського права і суміжних прав;

3) правова невизначеність багатьох ключових понять;

4) відсутність у чинному законодавстві положень щодо здійснення контролю за діяльністю організацій колективного управління; невизначеність порядку створення та ліквідації, критеріїв постановки організацій на облік, організаційно-правових форм їх утворення.

На думку деяких вчених, для вирішення цього питання необхідно провести кодифікацію у сфері інтелектуальної власності. Так, ще у 2004 році на розгляд Верховної Ради України було подано проект Кодексу України про інтелектуальну власність, який, на жаль, був відхилений через низку недоліків та суперечностей. У сфері авторського права і суміжних прав прогресивним законом міг би стати проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України з питань авторського права і суміжних прав» [5]. Однак він так і не був прийнятий Верховною Радою України, хоча його основні положення враховували сучасні тенденції правового регулювання діяльності суб'єктів авторського права.

Таким чином, незважаючи на вступ України до Світової організації торгівлі та її прагнення інтегруватися в європейські міжнародні структури, національне законодавство у сфері авторського права і суміжних прав досі не є досконалим і фактично залишається на рівні 2001 року, коли були внесені зміни до Закону України «Про авторське право і суміжні права». Зрозуміло, що для побудови в майбутньому єдиного економічного і правового простору та забезпечення економічного і соціального прогресу країни необхідно змінювати національне законодавство у сфері авторського права і суміжних прав, не обов'язково адаптувати його до вимог міжнародно-правових актів.

Список бібліографічних посилань

1. Козюбра М. І. Права людини і верховенство права. Право України. 2010. № 2. С. 24-35.
2. Про авторське право та суміжні права: Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text>
3. Про ратифікацію Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами: Закон України від 10.11.1994 № 237/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/237/94-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
5. Про внесення змін в деякі закони України відносно авторського права і суміжних прав. Проект Закону України від 17.02.2009 № 4073. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF35500A.html.

СЕКЦІЯ 2. НАУКА І ОСВІТА В УМОВАХ ВІЙНИ

УДК 37.07:378

Ігор Володимирович ОЗЕРСЬКИЙ,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри цивільного та кримінального права і процесу ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8356-0473>

ПРОБЛЕМИ ЗАЙВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Як відомо, в енциклопедичному словнику з державного управління поняття адміністрування (англ. administration) визначено як управлінська діяльність посадових осіб, що має чітко регламентовані функції [1]. Водночас у науковій та довідковій літературі природа «зайвого чи надмірного адміністрування в закладах освіти» розглянута лише фрагментарно, а в контексті надзвичайного чи воєнного станів і поготів. Також в жодному словнику не існує поняття «зайве адміністрування», «надмірне адміністрування» чи «нав'язливе адміністрування», попри його застосовність в усіх сферах господарювання. Якраз сьогодні в умовах почасти оголошеного в окремих регіонах карантину та воєнного стану в країні у цілому, освітній процес закладів вищої освіти змушений працювати в дистанційному (онлайн) форматі, що насправді мало б зменшити бюрократичний тягар на науково-педагогічних працівників та здобувачів вищої освіти.

Натомість, науково-педагогічні працівники, попри й без того складний психологічний стан, виснаження на фоні війни, зіткнулися ще й з проблемою зайвого адміністрування освітнього процесу менеджерами різної ланки (ректор, декан, завідувач кафедри) закладів вищої освіти, пов'язаного з: надмірним заповненням електронної документації (електронних журналів, звіту читання відповідного навчального курсу за часом, датою, темою, кількістю годин, видом та формою занять; заповненням журналу відвідування занять та оцінювання знань студентів у двох різних за змістом електронних формах; заповненням електронного та друкованого варіанту звіту про виконання індивідуального робочого плану навантаження викладача; заповненням електронного та друкованого варіанту додатків до звіту про виконання індивідуального робочого плану навантаження викладача; окремим заповненням відомостей про навантаження та виконання індивідуального плану з цього ж навантаження на google-диску за відповідною формою та розділами з вимогою підвантаження кожного виконаного пункту індивідуального плану у вигляді відсканованих документів, наукових тез,

статей, сертифікатів тощо); розподілом навчального навантаження за принципом 50х50 (з яких 50 % пар має бути проведено візуально на платформі zoom та 50 % в текстовому форматі на платформі moodle, підвантаження заготовлених записів аудіо чи відео лекцій, текстових файлів тощо); заповненням електронних залікових чи екзаменаційних відомостей на платформі moodle та одночасного їх заповнення в окремих електронних відомостях, що різняться за формою та створюють додаткові ресурсні зусилля для їх опрацювання.

Означене виснажує педагогічних працівників та скеровує їх зусилля не на якісне читання навчальних курсів, проведення тренінгів, наукове керівництво студентськими роботами, виконанням запланованих заходів в індивідуальному плані, а настирним заповненням різної бюрократичної документації. Як відомо, саме надмірне використання адміністративних засобів впливу нерідко породжує недовіру до підвладних, зменшення ініціативи тощо. Тому ці засоби є необхідними лише в розумних межах та коли обґрунтовані науково і базуються на достовірних уявленнях про стан об'єктів владного впливу [2], а не умовою панування ідеології «бюрократичної організації», орієнтованої не на проблемний, а на виконавський підхід до діяльності [3], що зі сторони виглядає як бажання понад максимум завантажити працівника без раціоналізації такої потреби, аби вважати, що останній «виправдано» отримує за це грошову винагороду (заробітну плату).

Невипадково в рекомендаціях щодо організації та ведення документації окремих установ та організацій (підприємств) зустрічаються застереження до уникнення роботодавцем помилок у надмірній концентрації працівників лише на веденні документації [4]. Надмірна централізація управлінської діяльності, на слушну думку Л. Ребухи та Т. Павлусик, неминуче веде до посилення адміністрування, нівелює ініціативу підлеглих, котрі стають простими виконавцями управлінської волі. В умовах надмірної централізації, як зауважують автори, часто відбувається дублювання управлінських функцій, що призводить до втрат тимчасових, фінансових та інших ресурсів, перевантаження всіх учасників освітнього процесу [5].

З огляду на зазначене, вважаємо, що адміністрація закладу вищої освіти, повинна зважати на стан, в якому знаходяться науково-педагогічні працівники в умовах війни та замість зайвого адміністрування освітнього процесу, знайти оптимальні шляхи його поліпшення, спрощення. Наприклад, можна рекомендувати менеджерам закладу освіти переосмислити тягар документообігу покладений в основу освітнього процесу викладача на його перенесення в прості електронні форми (на одну сторінку), звіту діяльності останнього шляхом виставлення «позначок» напроти виконаних заходів. Щодо електронних журналів звіту читання відповідного навчального курсу за

часом, датою, темою, кількістю годин, видом та формою занять, то це взагалі має покладатися на фахівця (методиста) кафедри; заповнення журналу відвідування занять – на старосту групи; оцінювання знань студентів має бути лише в одному електронному журналі розміщеного у властивостях платформи moodle та заповнюватися викладачем; заповнення електронного та друкованого варіанту звіту про виконання індивідуального робочого плану навантаження викладача має покладатися на фахівця (методиста) кафедри; заповнення електронного та друкованого варіанту додатків до звіту про виконання індивідуального робочого плану навантаження викладача має покладатися на фахівця (методиста) кафедри; окремим заповненням відомостей про навантаження та виконання індивідуального плану з цього ж навантаження на google-диску за відповідною формою та розділами з вимогою підвантаження кожного виконаного пункту індивідуального плану у вигляді відсканованих документів, наукових тез, статей, сертифікатів тощо) має покладатися на заступника декана факультету чи фахівця (методиста) кафедри; розподіл навчального навантаження за принципом 50х50 (з яких 50 % пар має бути проведено візуально на платформі zoom та 50 % в текстовому форматі на платформі moodle, підвантаження заготовлених записів аудіо чи відео лекцій, текстових файлів тощо) має бути скасований та проводиться (варіюватися) з огляду на безпеку учасників освітнього процесу; заповнення електронних залікових чи екзаменаційних відомостей повинно відбуватися на платформі moodle викладачем без одночасного їх заповнення в окремих електронних відомостях для навчально-методичного відділу.

Список бібліографічних посилань

1. Івченко О. Проведення адміністративної реформи як запорука вдосконалення управління місцевим і регіональним розвитком. Актуальні проблеми державного управління та місцевого самоврядування / за заг. ред. Ю.П. Шарова. ДРІДУ НАДУ, 2009. 120 с.
2. Адміністративне право. Загальна частина. Мультимедійний навч. посіб. Київ. НАВС. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/adm_pravo_zch/nm/lec8.html
3. Проектний менеджмент у публічному управлінні: підручник / кол. авт.; за наук. ред. Ю.П. Шарова. Київ: НАДУ, 2017. 344 с.
4. Рекомендації з організації та ведення документації НАССР. URL: <https://Znaimo.gov.ua/Rekomendatsii-z-orhanizatsii-ta-vedennia-dokumentatsii-NASSR>
5. Ребуха Л., Павлусик Т. С. Принципи управління закладами освіти. Інновації в освіті: перспективи розвитку: матер. І Міжнар. наук.-практ. конф. (Тернопіль, 20 трав. 2021 р.). Тернопіль: ЗУНУ, 2021. С. 93–96.

УДК 378.1: 37.013

Олександр Юрійович МАКАРЕНКО,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри правоохоронної діяльності та поліцейстики
Криворізького навчально-наукового інституту
Донецького державного університету внутрішніх справ,
адвокат, партнер Адвокатського об'єднання «Альфа лекс»
м. Кривий Ріг, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3020-0658>*

Наталія Анатоліївна МАКАРЕНКО,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та господарського права
Криворізького навчально-наукового інституту
Донецького державного університету внутрішніх справ,
адвокат, керуючий партнер Адвокатського об'єднання «Альфа лекс»
м. Кривий Ріг, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7772-0047>*

ВИКОРИСТАННЯ ПРАКТИЧНОЇ СКЛАДОВОЇ В ПІДГОТОВЦІ ПРАКТИКУЮЧИХ ЮРИСТІВ

Відповідно до статті 53 Конституції України кожен має право на освіту. Громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі [1].

Згідно зі ст. 43 Конституції України, кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб [1].

Запропоновані тези наукової доповіді підготовлені нами з урахуванням спільного партнерського досвіду адвокатської роботи та викладацької діяльності. Слід зазначити, що загальний досвід адвокатської діяльності авторів цих тез складає більше двадцяти років, а досвід роботи юристами, майже тридцять. Досвід викладацької діяльності також складає більше двадцять років.

Адвокатському об'єднанню, в якому автори працюють партнерами, вже більше восьми років і всі діючі співробітники об'єднання, адвокати, помічники адвокатів є нашими колишніми студентами. Більше того, за роки своєї професійної діяльності партнери нашого адвокатського об'єднання поєднували роботу юриста підприємства і адвоката з викладацькою та науковою діяльністю.

На наш погляд, за останні 10-15 років, система вищої освіти в Україні суттєво покращилась, з'явилися нові можливості (в тому числі в розрізі стажування, викладання дисциплін іноземними мовами). Водночас система продовжує залишатись інертною, повільною та в певних аспектах застарілою. Іноді навчальні дисципліни формуються не з точки зору пріоритету якості навчання, доцільності та необхідності конкретних практичних знань та навичок, а з урахуванням необхідності отримання додаткових годин для закладу освіти, що зі свого боку створює можливість збереження чи навіть розширення штату.

Крім того, висвітлюючи зазначену тему доповіді, вважаю за доцільне сконцентрувати свою думку в трьох основних тезах.

Перша – це роль і розвиток науки. На щастя, саме науковці в галузі права продовжують бути рушійною силою як розвитку права, законодавства, так і освіти й практики. Точніше сказати виправлень тих недоліків, прогалин і суперечностей, що заважають державі успішно функціонувати.

Науковці, що мають досвід, силу та можливість відстоювати свою думку, розвивати правові школи, готувати учнів є неоціненними для розвитку країни.

Друга теза – це роль освітян. Вона є вкрай важливою. Абсолютно об'єктивно можна зазначити, що науковці в більшості випадків (якщо не у всіх) і є освітянами. Я глибоко вдячний долі, що вона надала мені можливість бути учнем і працювати з такими науковцями та освітянами, як Олексій Олексійович Погрібний, Ілля Іванович Каракаш, Марія Василівна Краснова. Саме надзвичайно гармонічні, талановиті люди і надихають молодих студентів, юристів ставати науковцями та освітянами, розкривати себе та будувати правову систему.

Третя теза моєї суб'єктивної позиції – це практика і практики. На жаль, не завжди ми маємо час поєднувати в собі всі три складові. Часто доводиться обирати де проявити себе більше. Але ми співпрацюємо, залучаємо колег та партнерів.

Водночас сучасний ритм життя, складність реальної практики, особливо у випадках, коли потрібно захищати інтереси клієнта (наприклад, під час здійснення адвокатської діяльності), як теорія мертва без практики, так і практика без теорії.

Всі мої співробітники, як зазначалося вище, є моїми колишніми студентами. Частина з них вже не працює під моїм керівництвом через бажання будувати кар'єру юриста в збройних силах, правоохоронних органах тощо. Тому я щиро переконаний, що кращий співробітник, член команди – це той юрист, якого ти виховав і підготував сам, з яким удосконалюєшся як партнер.

Також я переконаний, що практики в підготовці юристів критично не вистачає. Саме тому в провідних вишах України, викладачі та науковці, які

це розуміють, відверто кажуть, що навчатись на денній формі більше 3-4 років, ще лінощі та небажання працювати. Юрист має починати поєднувати навчання з практикою максимально рано, з першого курсу і не лише в межах місяця практики.

Не слід штучно збільшувати теоретичну складову в навчанні задля збільшення робочих годин для викладачів та закладів вищої освіти. Саме якість випускників буде фундаментом для розвитку науковців, освітян та практиків.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1%80#Text>

УДК 159.9

Олександр Степанович КОТУХА,

кандидат юридичних наук, професор,

декан юридичного факультету

Львівського торговельно-економічного університету

м. Львів, Україна;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1198-8849>

ПРАВО НА ОСВІТУ: МІЖНАРОДНИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТИ

Після здобуття незалежності Україна стала на шлях побудови сучасної демократичної, правової, соціальної, людиноцентристської держави. Держава з її розгалуженим та всеохоплюючим апаратом повинна служити людині, а не навпаки. Позитивні соціально-політичні зміни в суспільстві неможливі без високоосвічених, всебічно підготовлених спеціалістів різного профілю. Як правило, роботодавці хочуть бачити, працюючих в їх компаніях, високоосвічених спеціалістів, готових посісти серйозні посади. І саме тут, освіта якщо не є гарантією успіху спеціаліста на цій посаді, то додає фахівцю певної статусності в очах підлеглих і колег.

Право на освіту – це одне з основних прав, гарантованих Конституцією України (ст. 53) [1]. Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості, її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання у неї високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору. Освіта в Україні ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної свідомості, взаємоповаги між народами і націями. Право на освіту забезпечується розгалуженою системою закладів дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої освіти, включаючи аспірантуру (ад'юнктуру), докторантуру з різними формами навчання, самоосвіту тощо [2, с. 443].

Право на освіту вважається одним із прав людини «другого покоління». Комітет ООН з економічних, соціальних і культурних прав виокремлює чотири основні ознаки права на освіту: наявність, доступність (недискримінація, фізична і економічна доступність), прийнятність і адаптованість освіти, а також дає вказівки про те, що «право на освіту може здійснюватися лише за наявності у викладачів та учнів академічної свободи» [3].

Положення про право на освіту містяться також в багатьох документах міжнародного характеру. В Загальній декларації прав людини проголошується, що:

1. Кожна людина має право на освіту. Освіта повинна бути безкоштовною, хоча б початкова і загальна. Початкова освіта повинна бути обов'язковою. Технічна і професійна освіта повинна бути

загальнодоступною, а вища освіта повинна бути однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного.

2. Освіта повинна бути спрямована на повний розвиток людської особи і збільшення поваги до прав людини і основних свобод. Освіта повинна сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружби між усіма народами, расовими або релігійними групами і повинна сприяти діяльності Організації Об'єднаних Націй по підтриманню миру.

3. Батьки мають право пріоритету у виборі виду освіти для своїх малолітніх дітей [4].

Стаття 14 Міжнародного Пакту про економічні, соціальні та культурні права містить вимогу до країн-учасниць щодо забезпечення безоплатної початкової освіти для нормального розвитку громадян: «Кожна держава, яка бере участь у цьому Пакті і яка на час свого вступу до числа учасників не змогла встановити на території своєї метрополії або на інших територіях, що перебувають під її юрисдикцією, обов'язкової безоплатної початкової освіти, зобов'язується протягом двох років виробити і прийняти докладний план заходів для поступового втілення у життя протягом розумної кількості років, яка повинна бути зазначена в цьому плані, принципу обов'язкової безоплатної загальної освіти» [5].

Нікому не може бути відмовлено в праві на освіту. Держава при виконанні будь-яких функцій, узятих нею на себе в галузі освіти і навчання, поважає право батьків забезпечувати таку освіту і навчання відповідно до своїх релігійних і світоглядних переконань [6].

За роки свого існування Європейський суд з прав людини розглянув кілька десятків справ стосовно забезпечення державами-учасниками Конвенції права на освіту. На думку суду, це право складається з трьох взаємопов'язаних елементів:

- 1) невтручання держави у здійснення особою її права на освіту;
- 2) надання державі повноважень щодо визначення характеру і обсягу її в освіті та навчанні;
- 3) право батьків на повагу до їхніх переконань, коли йдеться про освіту дітей [3].

Освіта як окрема сфера взаємовідносин у житті суспільства в Україні регулюється Конституцією України, Законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про професійну (професійно-технічну) освіту» та іншими нормативно-правовими актами.

Говорячи про міжнародний та національний досвід регламентації права на освіту загалом, можна визначити, що освіта й, відповідно, право на освіту – це не лише складова забезпечення внутрішнього особистісного розвитку особи, але й чинник суспільного прогресу. Також право на освіту знайшло своє закріплення і в міжнародній, і в національній площині як одне з культурних прав [7, с. 174].

Саме зараз, в час війни, в епоху сучасних нових технологій освіта є не лише важливою соціальною сферою, а й вкладенням коштів у майбутнє країни, у чому повинні брати участь усі: держава, суспільство, підприємства, організації, громадяни.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1%80#Text>
2. Право на освіту. Юридична енциклопедія: у 6 т. / ред. кол.: Ю.С. Шемшученко та ін. К.: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2003. Т. 5. 736 с.
3. Право на освіту. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE_%D0%BD%D0%B0_%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D1%83
4. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
5. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права ООН. Прийнято 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН. Ратифікований Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII від 19.10.73. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text
6. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод Рада Європи зі змінами, внесеними Протоколом № 11. Підписаний 20.03.1952. Ратифікований 17.07.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text
7. Павлюх О.А., Василенко Н.В. Право на освіту: міжнародний та національний вимір (в контексті аналізу міжнародних договорів та національних нормативно-правових актів). Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія: Право. 2014. Вип. 24. Т. 4. С. 174–177.

УДК 001.89:355

Дмитро Миколайович СТАРОДУБ,

кандидат юридичних наук, старший дослідник,

доцент, старший науковий співробітник

Науково-дослідного інституту фінансової політики

Державного податкового Університету,

м. Ірпінь, Україна;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8803-2266>

ПРОБЛЕМА ПРОДОВЖЕННЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В УМОВАХ ВІЙНИ

Для подальшого поступу української науки сьогодні варто надавати значної уваги підтримці молодих науковців. Доводиться констатувати, що наука у довоєнний час залишалася за межами належного фінансування, а у період війни це питання лише загострилося. Водночас військові злочини які вчиняє ворог щодо народу України змусили значну частину населення стати біженцями або внутрішньо переміщеними особами. Загарбники також руйнують наукові центри і бази проведення наукових досліджень (за даними МОН України пошкоджено 15 % дослідницької інфраструктури закладів вищої освіти [1]). Попередня криза, пов'язана з поширенням COVID-19, створила нові можливості для дистанційної роботи та комунікації. Але в умовах війни науковці зустрічаються з більшими проблемами, ніж соціальне дистанціювання та ізоляція, зумовлені карантинними заходами.

Низка закладів вищої освіти змушені були змінити своє місце знаходження. При цьому не завжди вдавалося зберегти науковий та науково-педагогічний потенціал. Наприклад, частина працівників Державного податкового університету, розташованого у м. Ірпінь, перебували в окупації, а майновий комплекс було значно пошкоджено. Зокрема, через влучання снарядів повністю знищено один із корпусів університету де знаходилися приміщення та матеріальна база НДІ фіскальної політики, решта будівель мають значні пошкодження. Проте університет продовжує роботу як щодо навчання студентів, так і здійснення наукової роботи. Так, протягом 2022 року у Науково-дослідному інституті фінансової політики університету здійснюється 5 наукових (науково-технічних) робіт за державним замовленням.

Частка наукового колективу університету вимушено перебуває за кордоном. У такій ситуації зараз знаходиться значна частина наукових колективів в Україні. За оцінками МОН України у 2021 році в країні було близько 60 000 науковців і 35 000 осіб допоміжного персоналу, з яких 4 000–6 000 покинули країну в перші два тижні війни [2]. Опитування яке проводила організація «UAScience.reload» показало що 47,2 % опитаних перебувають в Україні і не змінювали місця проживання через війну. 38,1 % науковців знаходяться в Україні, але змінили місце проживання

через війну, 14,7 % вчених перебувають за кордоном [3, с. 7]. Серед опитаних 72,9 % відповіли, що не мають змоги займатись науковою діяльністю у тому ж обсязі, що і в довоєнний час. Таким чином, перед українською науковою спільнотою сьогодні постає значно більше викликів, а попередні організаційні, матеріальні та соціально-побутові проблеми тільки поглибилися.

Утім в українських науковців з'явилися нові можливості, пов'язані із співпрацею з науковими установами та науковою спільнотою закордоном. Так, Європейська наукова спільнота докладає зусиль для допомоги українським науковцям як шляхом об'єднання та координації на волонтерських засадах [4], так і централізованої підтримки на рівні держав та наукових установ [5]. Допомогу пропонують також галузеві професійні об'єднання науковців.

Водночас варто сказати, що грантові програми зазвичай орієнтовані на вибір найкращих чи найактуальніших для грантодавця тем та напрямів дослідження. Також є проблема з тривалістю процедур, пов'язаних з виділенням грантів. Не менш важливою є необхідність створення вітчизняних незалежних галузевих професійних об'єднань науковців як громадських організацій і налагодження їх співпраці з іноземними організаціями. Адже з початком війни іноземні організації, що об'єднують науковців намагалися зв'язатися з українськими колегами проте не знали чи не виявили подібних галузевих організацій в Україні. Мабуть це зумовлено з радянською спадщиною та тенденцією до скорочення наукових програм та недостатністю досвіду отримання грантового фінансування вітчизняними закладами вищої освіти і науковими установами. Однак позитивні зміни, які відбулися у сприйнятті України та українців у світі, щодня відкривають нові можливості, і сподіваємося, що ця тенденція буде продовжуватися й надалі.

Отже, проблеми спричинені війною не можуть зупинити поступ української науки. Допоки героїчні українські захисники знищують ворога наша наукова спільнота повинна докладати всіх зусиль, щоб посилити інтеграцію та співпрацю зі світовою науковою спільнотою. Наука є запорукою стійкості свідомості українського народу проти загарбницької російської пропаганди та обов'язковою умовою поствоєнної відбудови України.

Список бібліографічних посилань

1. Уряд підтримав ініціативу МОН щодо можливості задоволення потреб освіти і науки в межах «UNITED 24». URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/uryad-pidtrimav-iniciativu-mon-shodo-mozhливosti-zadovolennya-potreb-osviti-i-nauki-v-mezhah-united-24>
2. Polishchuk, Y., Moskvina, V., Degtyarova, I., Galat, M., Makaruk, L. (2022, April). Assessing the needs of Ukrainian scholars in dangerous circumstances (Version V2). Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.6413145>

3. Результати опитування “Українські науковці в часи війни”. UAScience.reload. URL: <https://www.uascience-reload.org/wp-content/uploads/2022/07/UAS.R-Presentation-100-Days-Ukrainian-June-2022.pdf>
4. ScienceForUkraine: an Initiative to Support the Ukrainian Academic Community. “3 Months Since Russia’s Invasion in Ukraine”, February 26 – May 31, 2022 (June 15, 2022). Max Planck Institute for Innovation & Competition Research Paper No. 22-13, URL: <https://ssrn.com/abstract=4139263> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4139263>
5. MSCA4Ukraine: upcoming call in September – preliminary information for applicants. URL: <https://marie-sklodowska-curie-actions.ec.europa.eu/news/msca4ukraine-upcoming-call-in-september-preliminary-information-for-applicants>

УДК 41.3(075.8)

Максим Володимирович БОЙКО,

здобувач 2 курсу групи ПМПФ-21-1 вищої освіти бакалавра права

кафедри фінансових розслідувань

Науково-навчального інституту Економічної безпеки та митної справи

Державного податкового університету України,

м. Ірпінь, Україна;

Науковий керівник:

Анна Сергіївна АМЕЛІНА,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри приватного права

Державного податкового університету України

м. Ірпінь, Україна;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5788-7843>

МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

З кожним роком кількість жертв збройних конфліктів зростає. У 2014 році у світі було щонайменше 14 таких конфліктів (кожний з них забрав понад 1000 жертв). Війна у Ємені, збройний конфлікт у Лівії, збройне вторгнення та окупація на Донбасі та в Криму, збройна фаза війни в Південному Судані та зрештою повномасштабне вторгнення в Україну з боку Російської Федерації. У 2022 році кожен українець на власному досвіді зрозумів, наскільки важливо мати певні гарантії безпеки життя, здоров'я та майнових наслідків. Варто ретельніше вивчати принципи та основні положення міжнародного гуманітарного права, щоб в умовах дійсної загрози життю вміти відстояти свої права на життя.

Міжнародне гуманітарне право (МГП), також відоме як право збройних конфліктів, є частиною міжнародного публічного права. Воно захищає тих, хто не бере участі та тих, хто припиняє участь у збройних конфліктах, і обмежує методи та засоби ведення цих конфліктів.

Джерелами міжнародного гуманітарного права є міжнародні договори та міжнародний звичай (загальна практика). До найважливіших міжнародних договорів, які складають міжнародне гуманітарне право, належать:

- чотири Женевські конвенції (1949);
 - Гаазька конвенція про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту (1954 р.);
 - два додаткових протоколи до чотирьох Женевських конвенцій 1949 р;
 - Конвенція про заборону певних видів зброї (1980 р.) [1, с. 20].
- Основні принципи міжнародного гуманітарного права такі:

1. Гуманність. Тобто, ті, хто виявив бажання припинити бойові дії повинні бути захищені, мають право поваги до їхніх особистих прав незалежно від того, з якого боку вони з'являються;

2. Розрізнення. При веденні бойових дій завжди потрібно розрізняти верстви населення. Цивільні особи та об'єкти не повинні піддаватись шкоди.

3. Необхідність. Обидві сторони ведення бойових дій повинні дотримуватись принципів міжнародного права лише в тій мірі, в якій це не суперечить військовій необхідності, а також порушити це право, якщо це захистить їх від серйозної небезпеки;

4. Запобігання. Категорично заборонено використовувати ті методи бойових дій, що без потреби завдавало б смерті чи страждання людей;

5. Пропорційність. Кожен військовий повинен знайти баланс між необхідністю врахування військових потреб і вимогами гуманізму [2].

Держава зобов'язана дотримуватися принципів міжнародного права лише тією мірою, якою це вимагає військова необхідність. Держава може відступити від застосовної норми права війни у випадках, коли лише порушення цього права може врятувати її від серйозної небезпеки або дозволити їй досягти мети війни.

У будь-якому збройному конфлікті найуразливішими є цивільні особи, особливо діти. Незважаючи на широке регулювання у міжнародному праві практика далека від очікуваної, і діти часто навіть не захищені належним чином. Порушення прав дітей приймають різні форми, включаючи вбивство та калічення, вербування або використання дітей як солдатів, сексуальне насильство, напади на школи та лікарні, відмова в доступі до гуманітарної допомоги, викрадення та ще багато інших проявів жорстокості з боку агресора.

Визнаючи той факт, що в багатьох країнах діти страждають від жорстоких умов війни, була створена Конвенція про захист прав дітей. Згідно з цією Конвенцією всі держави-учасниці повинні чітко дотримуватись цих положень та належно виконувати їх. 2019 року було відзначено 30-річчя з дня підписання цього документа [3].

Згідно з інформацією Державної аудиторської служби з початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року в Україну з боку Російської Федерації було подано на розгляд близько 1050 законопроектів. Всі вони стосуються забезпечення належного функціонування культурного, економічного та соціального рівня життя громадян. Також встановлено кримінальну й адміністративну відповідальність щодо посягання на майнові та немайнові особисті права людини в період надзвичайного стану, були подані звернення до міжнародних організацій, зокрема Червоного Хреста, а також захист прав громадян на тимчасово окупованих територіях.

Згідно зі ст. 9 Конституції України підтверджені Верховною Радою України міжнародні акти є частиною національного законодавства. Тому зобов'язання України перед дотриманням цих актів є неоспорюваним, за винятком деяких нормативно-правових актів та договорів, які не ратифіковані Україною з міркувань людяності [4].

Як і міжнародні документи щодо гуманітарного права, ці національні законопроекти гарантують громадянам України, особам без громадянства, біженцям та іноземцям право на захист своїх невідчужуваних прав.

Задля забезпечення своїх прав відповідно до положень міжнародного гуманітарного права в Україні можна звернутись до Міжнародного Комітету Червоного Хреста, Товариства Червоного Хреста України, Української Гельсінської спілки з прав людини, Української асоціації міжнародного права або до Фонду підтримки фундаментальних досліджень [5, с. 139].

Отже, Міжнародне гуманітарне право є частиною міжнародного публічного права. Цей закон захищає осіб, які не втягнуті у процес введення війни чи збройного конфлікту. Міжнародне гуманітарне право походить від міжнародних договорів і міжнародного звичая (загальної практики). Воно і досі є чинним. Але держави, які ведуть бойові дії, не завжди дотримуються цих положень. Так, і Україна і Росія є учасниками міжнародних договорів щодо захисту прав людини, однак одна зі сторін, а саме РФ, грубо і порушує. Каткування, нелюдське поводження, приниження гідності та безжалісні покарання – це те, що є сьогодні. Тому покарання зі сторони країн-гарантів безпеки України повинні бути посилені, а зі сторони країн, що не визнають або залишаються на нейтральній стороні конфлікту, повинні засвідчити цей факт грубого порушення та прийняти міри справедливості.

Список бібліографічних посилань

1. Міжнародне гуманітарне право: навчально-методичний посібник / М.В. Грушко, В.В. Музика, Т.С. Федорова, В.В. Владишевська / за ред. О.В. Бігняка. Одеса: Гельветика, 2022. 136 с.
2. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими: Документ від 12.08.1949 № 995_153 станом на 08.02.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення: 29.09.2022)
3. Конвенція про права дитини: документ від 20.11.1989 № 995_021 станом на 20.11.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 29.09.2022).
4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР станом на 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 28.09.2022)
5. Міжнародне гуманітарне право. Посібник для юриста / за ред. Т.Р. Короткого. Київ-Одеса: Українська гелсінська спілка з прав людини, Фенікс, 2016. 2017. 145 с.

УДК 336.02

Марія Василівна ДЕМЧУК,

студентка 2-го курсу

Навчально-наукового інституту права

Державного податкового університету

м. Ірпінь, Україна;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4302-6764>

Науковий керівник:

Анна Сергіївна АМЕЛІНА,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри приватного права

Державного податкового університету України

м. Ірпінь, Україна;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5788-7843>

ОСВІТА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Важко зрозуміти як в XXI столітті в епоху новітніх технологій, гаджетів, соціальних мереж в сучасному повсякденному житті може вживатися слово «війна». Війна, яку розв'язала РФ проти нашої країни, не схожа ні на одну з попередніх. Нині Україна виборює свою незалежність, але ця боротьба є набагато жорстокішою і кривавішою, ніж усі попередні. Доказом цього є тисячі вбитих та поранених. Стає ще більш боляче на душі від незрозумілості того, як, маючи гіркий досвід з минулого про дві криваві світові війни, може стати можливою агресія небачених із 1939 року масштабів.

Повномасштабне вторгнення ворога на наші землі кардинально змінило життя більшості українських школярів, студентів та працівників освіти. Війна поставила перед нами безліч питань, до яких ніхто з нас не був готовий.

Хоча бомби країни агресора падали на будівлі шкіл та університетів, вони зруйнували і саму систему освіти. Хоч як прикро усвідомлювати таку руйнацію, можна знайти і позитивний бік цієї ситуації – українську систему освіти доведеться відбудовувати, реформувати та впроваджувати велику кількість інновацій. А значить, після війни її якість має зрости [1]. В момент, коли ворожі ракети руйнують твою домівку, не розумієш, що робити і як жити далі. На щастя, влада змогла швидко підлаштувати свою роботу під воєнний стан. Зокрема, змінились дати початку навчання та їх формат.

Заклади вищої освіти індивідуально планують дати початку навчання. У когось процес засвоєння знань розпочався 1 серпня, а в

декого – 15 вересня. Більшість закладів освіти обрали змішаний формат навчання. Проте, все залежить від місцеперебування університету та ситуації в загальності, через це велика кількість вишів розпочала та продовжує навчання в дистанційній формі. Режим освітнього процесу залежить від безпекової ситуації в кожній територіальній громаді, наявності укриттів у закладах освіти та можливості розміщення учасників освітнього процесу.

В цей час пошкоджено більше ніж 2200 освітніх закладів, приблизно 260 з них знищено повністю. За кордоном залишається близько 22 000 українських викладачів, проте уже велика кількість потенційних працівників повертаються додому, в Україну. Не зважаючи на чітку злагодженість освітнього процесу в умовах воєнного стану, все-таки студенти висловлюють певні незадоволення з цього приводу. Найбільше учасники освітнього процесу, за даними Офісу освітнього омбудсмена, скаржаться на: 1) перерви у навчанні під час воєнних дій і неможливість навчатись під час повітряних тривог та перебування в укритті; 2) неможливість здійснювати навчання через переїзди; 3) неможливість під'єднатися до онлайн-уроків чи платформ через неякісний інтернет; 4) неможливість навчатися та навчати через відсутність гаджетів [2].

Проте, маємо надію, що такі труднощі будуть тимчасовими і державна влада зробить для їх усунення усе можливе. Варто зазначити, що з початком повномасштабної війни дуже багато європейських університетів почали пропонувати пільгові умови для українських абітурієнтів та студентів. Наприклад, такі країни, як Естонія, Литва, Німеччина, Італія, Бельгія, Чехія та Швейцарія запропонували українським освітянам безоплатні програми навчання, житло та стипендії. Це дуже гарна нагода, для тих студентів, які виїхали за кордон та не в змозі поки повернутись назад.

Головне завдання здобувачів вищої освіти - це оберігати свій «фронт», студентський, від посягань ворожих рук. Можна це зробити, лише шляхом сумлінного навчання, яке забезпечуватиме квітуче майбутнє нашої держави. Слід зазначити, що в нашій країні живуть і такі студенти, які можуть поєднувати боротьбу як на студентському фронті, так і на фронті, де відстоюють незалежність нашої Батьківщини. За це їм висловлюється велика шана і подяка, що вони оберігають наші домівки, віддають своє здоров'я і навіть життя за мирне небо над нашими головами. Зокрема, слід зазначити, що згідно з наказом Міністерства освіти та науки України, «Про деякі питання організації роботи закладів фахової передвищої, вищої освіти на час воєнного стану»: забезпечуються особливі умови навчання (встановлення індивідуального графіку навчання, надання академічної відпустки тощо) для тих здобувачів освіти, які перебувають в лавах ЗСУ або у підрозділах територіальної оборони, займаються волонтерською діяльністю [3].

В сучасних умовах російської військової агресії на території нашої держави, як ніколи раніше, актуалізується проблема необхідності захисту прав громадян, і не лише шляхом сили, а і правовим шляхом. Тому цілком логічно, що дедалі більш зростає потреба в грамотних, висококваліфікованих юристах, здатних належним чином захистити права громадян, а також грамотно сформулювати законодавчі норми, спрямовані на захист прав усього українського суспільства. Формування якісного фахівця в умовах воєнного стану – виклик сьогодні, який потребує від кожного з нас максимальної активізації своїх професійних і людських якостей, задля спільної перемоги й на освітянській ниві.

На жаль, пам'ятаючи біль та жах минулих воєн, історія повторюється. Історію треба пам'ятати, але не переписувати. Вивчати та пам'ятати, тому що вона дає нам можливість не робити помилки в майбутньому. Україна у важкій кривавій війні стане ключовим фактором творення світлого майбутнього людства. Майбутнього без воєн. Україні важливо з честю довести почату справу до кінця. І я, як і мільйони інших громадян України віримо, що нашій Батьківщині це вдасться.

Отже, не зважаючи на переломні моменти в історії творення нашої незалежної держави, інноваційна та дослідно-експериментальна діяльність в системі освіти продовжується. Слід сформулювати в освітньому закладі середовище психологічного комфорту, атмосфери довіри, чуттєвості, психологічної допомоги у подоланні стресу та тривоги. Освітній процес в умовах війни вимагає чітких, швидких та вчасних рішень, доступних роз'яснень, розробки нових нормативно-правових і законодавчих актів та внесення змін в ході засвоєння знань. Згідно з словами Міністра освіти та науки України Сергія Шкарлета відомо, що зараз Україна активно працює над поверненням офлайн-навчання у новому навчальному році, проте безпека школярів та студентів залишається на першому місці.

Список бібліографічних посилань

1. Білас Л. М. Навчатись завжди: як зміниться українська освіта після війни. 2022. м. Київ URL: <https://mind.ua/openmind/20242872-navchatis-zavzhdi-yak-zminitsya-ukrayinska-osvita-pislya-vijni>
2. Висвітлення інформації про заклад освіти в умовах воєнного стану : Освітній омбудсмен України. URL: <https://eo.gov.ua/vysvitlennia-informatsii-pro-zaklad-osvity-v-umovakh-voiennoho-stanu/2022/09/20/>
3. Про деякі питання організації роботи закладів фахової передвищої, вищої освіти на час воєнного стану : Наказ Міністерства освіти і науки України від 07.03.2022 № 235. Урядовий кур'єр. 2022. м. Київ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0235729-22#Text>

УДК 336.02

Діана Анатоліївна ІНГУЛЬСЬКА,

студентка групи ПБ-21-1

ННІ права Державного податкового університету

м. Ірпінь, Україна;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4302-6764>

Науковий керівник:

Анна Сергіївна АМЕЛІНА,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри приватного права

Державного податкового університету України

м. Ірпінь, Україна;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5788-7843>

ОСВІТА В УМОВАХ ВІЙНИ

Ранок 24 лютого 2022 року розділив життя кожного українця на «до» і «після». Президент України Володимир Зеленський підписав Указ № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України [1].

25 лютого 2022 року Міністерство освіти і науки України рекомендувало всім закладам освіти припинити освітній процес та оголосити канікули на два тижні. З 14 березня більшість областей України відновили навчання в дистанційній формі.

Воєнне вторгнення призвело до значних жертв і руйнувань, в тому числі і до змін в системі освіти. Станом на 19 вересня 2022 року від початку оголошення воєнного стану було пошкоджено 2532 заклади освіти, з яких 287 – знищено.

У сучасних реаліях дистанційне навчання зміцнюється все сильніше. Для українських учнів та студентів це було не новиною, адже в період поширення пандемії COVID-19 заклади освіти були вимушені перейти у формат онлайн-навчання. Згідно з Наказом МОН України «Положення про дистанційне навчання» під дистанційним навчанням розуміється індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій [2].

Є.С. Полат характеризує дистанційне навчання, як «систематичну організацію навчання, побудовану на взаємодії викладача та студента, студентів між собою на віддаленні, що відбиває всі властиві навчальному

процесу елементи своєрідними прийомами ІКТ та Internet-технологіями» [3].

Впровадження дистанційного навчання в умовах війни дало можливість продовжити навчання без небезпечних поїздок студентів і викладачів, тобто онлайн-навчання робить отримання знань зручним, комфортним та безпечним.

Але є і недоліки дистанційного навчання в умовах війни. По-перше, нестабільний Інтернет. Адже в регіонах де проводяться чи проводились бойові дії переважно відсутнє інтернет-покриття.

Наступним недоліком можна вважати відсутність персонального комп'ютера. В умовах війни люди можуть втратити все своє майно, не маючи можливість купити необхідну техніку.

Важливим є психологічна неготовність до навчання. Онлайн-навчання вимагає самодисципліни, а в умовах війни потрібна готовність сприймати нову інформацію.

Також недоліком є здатність перевірки знань, адже викладач бачить лише результат роботи і не може побачити процес виконання цієї роботи [4].

Дистанційне навчання в умовах війни є важливим. Однак воно не може замінити живого спілкування з викладачем. Тому здобувачі навчаються вчитися самостійно, а викладачі опановують використання сучасних інформаційних технологій під час онлайн-навчання. Дистанційне навчання є об'єктивною реальністю та оптимальною формою навчання під час таких подій.

Список бібліографічних посилань

1. Про введення воєнного стану: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022>
2. Положення про дистанційне навчання: Наказ Міністерства освіти і науки України від 25.04.2013 № 466. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text>
3. Полат Е.С., Бухаркина М.Ю., Моисеева В.М., Петров А.Е. Современные педагогические и информационные технологии в системе образования: учеб. пособ. для студ. пед. вузов и системы повыш. квалиф. пед. кадров / под. ред. Е.С. Полат. 4-е изд., стер. М.: Академия. 2009. 272 с.
4. Биков В.Ю, Кухаренко В.М. Дистанційний навчальний процес. Київ: Міленіум, 2015. 254 с.

СЕКЦІЯ 3.

ФУНКЦІОНУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ, НАДЗВИЧАЙНОЇ СИТУАЦІЇ АБО НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

УДК 321/323.2

Василь Васильович БОНТЛАБ,

*доктор юридичних наук,
завідувач кафедри цивільного,
трудового та господарського права
Академії праці, соціальних відносин і туризму
м. Київ, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9153-9516>*

ОСОБЛИВОСТІ ОБМЕЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОФЕСІЙНИХ СПІЛОК В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Сучасний стан розвитку трудового законодавства, зокрема в частині правового регулювання колективних трудових відносин позначається низкою викликів у сфері діяльності професійних спілок.

Із запровадженням правового режиму воєнного стану, що зумовлено необхідністю захисту України від російської повномасштабної агресії, було задіяно положення Конституції України щодо можливості обмежень прав і свобод. Так, згідно з положеннями ч. 2 ст. 64 Конституції України [1] в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. У межах конституційних повноважень Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 № 64/2022 (затверджено Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 № 2102-IX) було введено воєнний стан в Україні [2].

Згідно з п. 3 зазначеного Указу зазначено, що у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, *можуть* обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені ст. 30–34, 38, 39, 41–44, 53 Конституції України, а також вводяться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Отже, законодавством передбачено можливість (а не обов'язковість) обмеження індивідуальних та колективних прав, зокрема права на працю, на страйк, на збори, мітинги, демонстрації. Водночас такі обмеження можуть бути запроваджені тимчасово, на період дії воєнного стану.

Крім того, на нашу думку, *правовий режим воєнного часу не може бути підставою для обмеження передбаченого ч. 3 ст. 36 Конституції України права громадян на участь у професійних спілках з метою захисту своїх трудових і соціально-економічних прав та інтересів, крім випадків, коли діяльність професійної спілки чи об'єднання профспілок, їх уповноважених осіб спрямована проти основ національної безпеки України.*

Так, 03.03.2022 до ч. 3 ст. 18 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» було внесено зміни, згідно з якими «діяльність профспілок, їх об'єднань, яка порушує Конституцію України та закони України, зокрема у разі засудження їхніх уповноважених осіб за вчинення кримінального правопорушення проти основ національної безпеки України, передбаченого статтею 111-1 Кримінального кодексу України, може бути заборонена лише за рішенням місцевого суду, а профспілок зі статусом всеукраїнських і республіканських та об'єднань профспілок з відповідним статусом – лише за рішенням Верховного Суду» [3].

На нашу думку, *зазначені зміни закладають можливість непропорційних обмежень прав та свобод профспілок в Україні*, створюють умови для тиску на невикідні профспілки, адже фактично будь-яке порушення законів України може стати підставою для заборони діяльності такої профспілки. Ці правки до Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» не узгоджуються з низкою положень міжнародних актів, у тому числі конвенцій МОП, а також положенням Конституції України. Так, відповідно до ст. 4 Конвенції МОП № 87 про свободу асоціації та захист права на організацію від 09.07.1948 [4] організації працівників і роботодавців не підлягають розпускові або тимчасовій забороні в адміністративному порядку. А положеннями ч. 2 ст. 3 цієї Конвенції передбачено, що державна влада утримується від будь-якого втручання, здатного обмежити це право або перешкодити його законному здійсненню. Дійсно, ст. 8 цієї ж Конвенції на організації працівників та роботодавців покладено обов'язок дотримуватися законності, проте цією ж статтею на державу покладено обов'язок не впроваджувати у національним законодавством положення, які зачіпають гарантії, передбачені цією Конвенцією, а чинне законодавство має застосовуватися таким чином, щоб не порушувати встановлені гарантії діяльності зокрема профспілок.

Щодо питання законності діяльності профспілок як підстави та умови для обмеження права на свободу об'єднання у профспілки дуже доречно послатися на позицію Великої Палати Конституційного Суду

України, викладену у підпункті 3.1 мотивувальної частини рішення від 06.06.2019 № 3-р/2019, а саме: *«Будь-які обмеження права на свободу об'єднання, у тому числі покладання на громадян додаткових обов'язків у зв'язку з реалізацією цього конституційного права, повинні встановлюватися законом (доступним, передбаченим і сформульованим з достатньою точністю), переслідувати одну чи кілька легітимних цілей, а також повинні бути потрібними у демократичному суспільстві, тобто обумовленими „нагальною суспільною потребою“, відповідати принципу пропорційності»* [5].

Сучасні дослідження проблеми гарантування права на свободу об'єднання у профспілки вказують на необхідності міжнародних стандартів у цій сфері, зокрема автори дослідження «Право на свободу об'єднань в професійні спілки як важлива складова захисту прав людини» зробили такий висновок: *«Враховуючи міжнародні зобов'язання України в рамках ратифікованих конвенцій МОП, практики ЄСПЛ та інших міжнародних інструментів, що були зазначені у розділі 1 даного дослідження, варто наголосити на неухильному дотриманні фундаментальних прав на свободу асоціації в процесі напрацювання законодавчих новацій, що стосуються прав та гарантій діяльності профспілок»* [6, р. 66].

Також викликає сумніви внесення змін до порядку звільнення працівників з ініціативи роботодавця без погодження з профспілкою. Згідно з положеннями ч.2 ст.5 Закону України «Про особливості організації трудових відносин в умовах воєнного стану» [7] у період дії воєнного стану норми ст. 43 Кодексу законів про працю України не застосовуються, крім випадків звільнення працівників підприємств, установ або організацій, обраних до профспілкових органів. Тобто під час війни роботодавець може звільнити працівника з власної ініціативи з підстав, наприклад, систематичного невиконання трудових обов'язків, скорочення чисельності або штату, прогулу тощо. При цьому роботодавець не повинен запитувати згоду профспілки. Водночас залишається вимога щодо отримання роботодавцем згоди профспілки на звільнення працівників, обраних до профспілкових органів. Яким чином отримання згоди профспілки на звільнення працівника, на яке є законні підстави, перешкоджає обороні держави чи мобілізації економіки демократичної держави, залишається риторичним питанням. Єдине, що пом'якшує негативний, на нашу думку, вплив таких змін, це їх тимчасовий порядок та обмежене коло осіб, до яких ці зміни застосовуються. Дуже сподіваємося, що громадський контроль за дотриманням законності звільнення працівників відновить свою дію у повній мірі після завершення періоду правового режиму воєнного стану.

Цілком очевидно, що роль та положення профспілок в умовах російсько-української війни, активного волонтерського руху, мобілізації

економіки та й усього суспільства України, потужної міжнародної підтримки звитяжної боротьби Українського Народу проти російського загарбника, мають відповідати демократичним міжнародно визнаним засадам.

Таким чином, вважаємо, що запроваджені зміни до Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» є частково виправданими в сучасних умовах. Тому необхідно їх переглянути і привести у відповідність до міжнародних стандартів гарантування діяльності профспілок з урахуванням висловленої Великою Палатою Конституційного Суду України позиції про те, що будь-які обмеження права на свободу об'єднання, закріплену ст. 36 Конституції України, навіть в умовах запровадження правового режиму воєнного стану, мають відповідати верховенству права: переслідувати легітимну мету, бути потрібними в демократичному суспільстві та відповідати принципу пропорційності.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення відповідальності осіб, які здійснювали колабораційну діяльність від 03.03.2022 № 2107-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2107-20#Text>
4. Конвенція про свободу асоціації та захист права на організацію від 09.07.1948 № 87 (дата набрання чинності: 04.07.1950). URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/993_125
5. Рішення Конституційного Суду України (Велика палата) у справі за конституційними поданнями Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та 65 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 5 частини першої статті 3, абзацу третього частини третьої статті 45 Закону України „Про запобігання корупції“, пункту 2 розділу II „Прикінцеві положення“ Закону України „Про внесення змін до деяких законів України щодо особливостей фінансового контролю окремих категорій посадових осіб“ від 06.06.2019 № 3-р/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-19#Text>
6. Блага А.Б. та ін. Право на свободу об'єднань в професійні спілки як важлива складова захисту прав людини. Київ, 2021. 80 с.
7. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2136-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>

УДК 343.32(477)

Ігор Володимирович ДІОРДІЦА

доктор юридичних наук, професор,

завідувач кафедри кримінального права, процесу та криміналістики,

Академія праці, соціальних відносин і туризму, м. Київ, Україна;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7765-6591>

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

15 березня 2022 р. набув чинності Закон № 2108-ІХ, яким включено до Кримінального кодексу України (далі – КК України) нову ст. 111-1 «Колабораційна діяльність», що охопила значну кількість складів кримінальних правопорушень щодо співпраці з державою-агресором.

Станом на жовтень 2022 року в Єдиному реєстрі судових рішень вже міститься низка вироків за результатами притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення цього злочину.

Зауважимо, що Україна саме останні вісім років потребувала визнання окремих видів колабораційної діяльності незаконними на рівні кримінального закону.

За загальним визначенням, колаборант співпрацює з окупаційною владою на шкоду власній країні. До статті, яка встановлює кримінальну відповідальність за державну зраду (ст. 111 КК України), вносились зміни, розширюючи підстави застосування цієї норми. Саме тому наразі можуть виникати труднощі у відмежуванні складів правопорушень, передбачених цими статтями. Підкреслимо, що основною контекстуальною відмінністю можна вважати те, що колабораційні дії вчиняються винною особою вже в умовах здійсненої окупації чи агресії.

За своєю конструкцією ст. 111-1 складається з 8 частин та примітки. Однак особливістю при цьому є те, що майже кожна з її частин містить декілька складів кримінальних правопорушень. Тому можна спрогнозувати ще багато дискусій практиків і науковців із метою покращення її змісту.

Як приклад такої дискусії, вважаю за необхідне звернути увагу на притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 111-1 КК України.

Так, ч. 1 ст. 111-1 визначено, що публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані

території України караються позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років.

Тобто вказаний склад кримінального правопорушення відноситься до проступків, оскільки за його вчинення передбачено основне покарання у виді позбавлення права обіймати посади або займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років.

Залишається незрозумілим якими критеріями керувався законодавець, встановлюючи кримінальну відповідальність за цією частиною ст. 111-1 КК як злочину проти основ національної безпеки, й за змістом санкції віднісши це правопорушення до проступку.

Також не вирішує проблематику й безальтернативність вибору видів санкцій за вчинений проступок.

Проаналізувавши низку судових вироків щодо притягнення до кримінальної відповідальності за вказаний проступок, висновую наступне.

У випадках затвердження угоди про визнання винуватості підозрюваного, обвинуваченого, підсудного у порядку ст. 474-475 КПК України чи притягнення до кримінальної відповідальності без визнання вини підсудним за вчинення проступку, передбаченого ч. 1 ст. 111-1 КК України, кримінальна відповідальність у силу безальтернативності видів кримінального покарання за такі діяння є однаковою [1; 2].

Оскільки склад розглянутого нами кримінального правопорушення є формальним, і не передбачає настання обов'язкових шкідливих наслідків таких діянь, тому мабуть у разі притягнення до кримінальної відповідальності у порядку укладення угоди про визнання винуватості та без такої, коли підсудний не визнає своєї вини, суддя, ухвалюючи рішення, повинен мати альтернативу у виборі виду покарання.

Список бібліографічних посилань

1. Вирок Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області у справі № 686/13437/22 від 04.08.2022. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105676803>
2. Вирок Новоград-Волинського міськрайонного суду Житомирської області у справі № 285/3974/22 від 19.08.2022. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105837705>

УДК Х401

Ганна Олександрівна ДОБРОВОЛЬСЬКА,

доктор історичних наук, доцент,

професор кафедри іноземних мов і гуманітарних дисциплін

Академії праці, соціальних відносин і туризму

м. Київ, Україна;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4896-4154>

ПРОФСПЛКОВИЙ РУХ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Становлення правової держави неможливе без розвиненого громадянського суспільства, яке в свою чергу базується на активній діяльності громадських інститутів. Серед них найчисельнішими та найвпливовішими в Україні є професійні спілки, основним завданням яких є захист трудових і соціально-економічних прав та інтересів людини праці.

Сьогодні Україна переживає найтяжчі часи своєї новітньої історії. Російська повномасштабна агресія, яка розпочалась 24 лютого 2022 року на території нашої країни, завдала удару по всім сферам життя. Спостерігається спад в економіці внаслідок руйнації потужних промислових підприємств, об'єктів інфраструктури, у тому числі критичної та соціальної сфер, порушення торгівельних зв'язків, відбуваються кардинальні зміни на ринку праці. Тисячами гинуть мирні мешканці. Велика кількість українців вимушена була покинути свої домівки.

Як нещодавно повідомила голова Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні Матільда Богнер станом на 9 вересня 2022 року загинули 5767 цивільних осіб, 8292 дістали поранень, загалом підтверджено 14 059 жертв серед цивільного населення [1]. Безумовно, ці цифри є лише попередніми.

Водночас за даними Міжнародної організації праці, з початку війни в Україні втрачено близько 4,8 мільйонів робочих місць. До сусідніх країн виїхали 5,2 млн біженців, з них 2,75 млн осіб працездатного віку – 1,2 млн з них (43,5%) раніше працювали, втратили роботу або звільнилися [2].

Ці дані свідчать про те, що Україна втрачає свій людський капітал, а отже, й трудовий потенціал.

Війна вже призвела до підвищення інфляції, цін на продовольчі товари, зменшення рівня доходів населення, зростання безробіття та поширення бідності. З кожним днем ці процеси, на жаль, будуть лише посилюватися. У доповіді Світового банку передбачається, що бідність в Україні зросте вдсятеро, а станом на кінець 2022 року один з п'яти українців, за прогнозами, житиме в бідності [3].

Отже, вже сьогодні можна говорити про важкі соціально-економічні наслідки російської агресії передусім для пересічних українців.

За таких умов перед профспілковим рухом України постали нові виклики, а саме:

1. Надання гуманітарної допомоги продуктивними наборами, засобами індивідуальної гігієни, медикаментами організаціям профспілок та їхнім членам на території, де ведуться активні бойові дії, постраждалим внаслідок війни, а також внутрішньо переміщеним особам. З цією метою було створено Гуманітарний штаб Федерації профспілок України, розгорнуто роботу щодо розміщення у профспілкових оздоровницях внутрішньо переміщених осіб, залучення фінансових ресурсів міжнародних організацій на зазначені цілі.

2. Відбулись суттєві зміни в організаційній роботі профспілкових організацій. Діяльність деяких з них призупинена через відсутність умов для їх роботи, знищенням відповідної документації, фінансовими труднощами, спричиненими зупинкою роботи підприємств, установ, організацій, міграцією працюючих.

Активні бойові дії, окупація частини території України призвела до втрати зв'язку з частиною членів профспілок, керівництвом їхніх профорганів.

1. Просування владою законопроектів, метою яких є подальша лібералізація трудових відносин, руйнація системи соціального захисту, які розпочалися ще до запровадження воєнного стану, але посилились саме під час нього.

Після запровадження 24 лютого 2022 року в Україні воєнного стану, відповідно до ст.64 Конституції України [4] та Закону України «Про правовий режим воєнного стану» тимчасово обмежуються конституційні права і свободи людини та громадянина, які передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України, в тому числі на проведення колективних дій і страйку [5].

З початку російської агресії Верховною Радою України вже прийнято два Закони України, що регулюють трудові відносини в умовах дії воєнного стану на території України, а саме: № 2136 [6] та № 2434 [7]. Ці Закони з одного боку частково вирішують гострі питання щодо взаємодії роботодавця та працівників у період воєнного стану, а з іншого – запроваджують крайні форми лібералізації трудових відносин та дискримінації шляхом значного обмеження трудових прав і гарантій найманих працівників, нівелюють захисну та представницьку функції профспілкових організацій.

Наприклад, роботодавцеві і працівникові пропонується на власний розсуд за взаємною згодою врегулювати свої відносини в частині виникнення і припинення трудових відносин, системи оплати праці, норм праці, розміру заробітної плати, надбавок, доплат, премій, винагород, норм робочого часу та відпочинку тощо.

Окрім цього, дозволяється звільнення працівника з ініціативи роботодавця без пояснення причин за умови виплати компенсації,

працівники позбавляються права на профспілковий захист, соціально вразливі категорії осіб фактично втрачають гарантії.

Згодом, за наполяганням українських профспілок та за підтримки міжнародного профспілкового руху, до норм деяких законопроектів було внесено зміни, які дещо обмежили звуження трудових прав працівників.

Важливо, що до законопроекту № 2434 було внесено правку, відповідно до якої він діятиме лише протягом воєнного стану та втратить чинність з дня його припинення або скасування.

1. Задля посилення обороноздатності держави перед профспілками в умовах воєнного стану постало завдання налагодження громадського контролю за дотриманням роботодавцями мінімальних трудових гарантій та норм законодавства про працю.

2. Суттєве зниження чисельності лав профспілок через загибель їхніх членів, перебування в окупації, міграцію за кордон, руйнацію або релокацію підприємств, ситуацію на ринку праці.

3. Втрата мотивації профспілкового членства. Ця проблема стояла перед профспілковим рухом усі роки незалежності України, але за умов воєнного стану, ще більше загострилась через законодавчі нововведення у сфері трудових відносин, позбавлення профспілок представницької функції, відсутності переваг об'єднання у профспілки.

Таким чином, в умовах воєнного часу перед професійними спілками України виникли нові виклики, які внесли значні зміни у їхню повсякденну діяльність. Вони вимушені адаптуватися до потреб воєнного часу та відповідно перебудовувати свою роботу з метою ефективного захисту трудових прав та інтересів працівників.

Список бібліографічних посилань

1. Понад 14 тисяч цивільних українців стали жертвами війни – Моніторингова місія ООН. URL: <https://suspilne.media/280277-ponad-14-tisac-civilnih-ukrainciv-stali-zertvami-vijni-monitoringova-misia-onn/>

2. Nearly 5 million jobs have been lost in Ukraine since the start of the Russian aggression, says ILO. URL: https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_844625/lang--en/index.htm

3. Як війна вплинула на економіку України. URL: <https://www.dw.com/uk/ak-vijna-vplinula-na-ekonomiku-ukraini/a-63093916>

4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР в ред. від 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254k/96-vr#Text>

5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII в ред. від 29.09.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

6. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX в ред. від 19.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>

7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення регулювання трудових відносин у сфері малого і середнього підприємництва та зменшення адміністративного навантаження на підприємницьку діяльність: Закон України від 19.07.2022 № 2434-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2434-IX#Text>

УДК 342.7

Оксана Валентинівна ДОМБРОВСЬКА,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права, Академія праці, соціальних відносин і туризму, м. Київ, Україна;

ORCID: <https://orcid.org/my-orcid?orcid=0000-0002-8970-5482>

ПОРУШЕННЯ ПРАВ ДИТИНИ ЧЕРЕЗ ЗБРОЙНУ АГРЕСІЮ РФ

Технічний прогрес та поява нових видів зброї та методів ведення бойових дій у минулому столітті докорінно змінили хід сучасних збройних конфліктів. Це призвело не лише до різкого зростання кількості жертв, але й розмило межі між воєнною і цивільною сферами. Частка жертв серед цивільного населення збільшилася від 5 % на початку ХХ століття до 90 % наприкінці. Близько половини жертв – діти. За даними ЮНІСЕФ у світі понад мільярд дівчаток і хлопчиків живуть у країнах чи на територіях, що зазнають впливу збройних конфліктів; близько 300 мільйонам цих дітей ще не виповнилося 5 років [1].

За даними Дитячого Фонду ООН за останнє десятиліття під час збройних конфліктів загинуло 2 мільйони дітей, 6 мільйонів залишилися без домівок, 12 мільйонів отримали поранення чи залишились інвалідами, і щонайменше 300 тисяч дітей-солдат беруть участь у понад 30-ти конфліктах у різних куточках світу. Такі вражаючі цифри свідчать про те, що проблема захисту дітей і донині залишається неврегульованою повною мірою [2].

Актуальність теми зумовлена тим, що діти, залишаючись особливо вразливою категорією населення, незважаючи на зусилля більшості держав світу, залишаються основними суб'єктами-об'єктами системної дискримінації, яка особливо посилюється в умовах кризових ситуацій, зокрема, під час збройних конфліктів.

Російська війна проти України триває вже восьмий рік, але найбільшого масштабу вона набула з 24 лютого 2022 року. Від початку повномасштабної війни Росії проти України станом на ранок 2 жовтня 2022 року щонайменше 1196 дітей постраждали в Україні внаслідок повномасштабної збройної агресії Російської Федерації. За офіційною інформацією ювенальних прокурорів, 412 дітей загинули та щонайменше 784 отримали поранення різного ступеню тяжкості. Найбільше постраждало дітей у Донецькій області – 402, Харківській – 246, Київській – 116, Миколаївській – 75, Чернігівській – 68, Луганській – 64, Херсонській – 57, Запорізькій – 50, Дніпропетровській – 29. Ці дані не остаточні, оскільки продовжують встановлювати кількість жертв серед дітей в місцях ведення активних бойових дій, на тимчасово окупованих та звільнених територіях [3].

Збройні конфлікти негативно впливають на функціонування сім'ї загалом та особливо на забезпечення основних потреб дитини, її розвиток та психологічний стан. Під час війни порушуються всі права дитини: право на життя, право бути з сім'єю і громадою, право на здоров'я, право на розвиток особистості, право на турботу та захист тощо.

Один місяць війни в Україні спричинив переміщення 4,3 млн. дітей, що складає понад половину дитячого населення країни (7,5 млн.). В ці дані входить більше ніж 1,8 млн. дітей, які переїхали в сусідні країни як біженці, і 2,5 млн. тих, хто зараз є внутрішньо переміщеними особами всередині України.

Окрім цього, війна має руйнівні наслідки для цивільної інфраструктури та доступу до основних послуг. Насамперед, це стосується руйнувань медичних та освітніх закладів. Також за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я орієнтовно 1,4 млн. людей нині не мають доступу до безпечної води, а 4,6 млн. людей мають обмежений доступ до водопостачання. Понад 450 тис. дітей віком від 6 до 23 міс. потребують додаткового харчування. Крім того, ЮНІСЕФ вже відзначає зниження охоплення плановою та дитячою імунізацією, зокрема проти кору та поліомієліту. Це може невдовзі призвести до спалахів захворювань, яким запобігають вакцини, особливо в перенаселених місцях, де люди шукають захисту від насильства [4].

Незважаючи на існування значної кількості нормативно-правових актів, що регулюють різні аспекти захисту прав дітей, за даними Гельсінської спілки, «сьогодні дуже мало правових норм, які встановлюють особливості правового регулювання права дітей в умовах збройного конфлікту» [5, с. 28].

Основні міжнародно-правові акти, що є основою для захисту дітей у ситуаціях збройного конфлікту: Конвенція ООН про права дитини, 1989, Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах, 2000, Женевські конвенції про захист жертв війни, 1949, Додаткові протоколи до Женевських конвенцій, 1977, Конвенція міжнародної організації праці № 182 про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці, 1999, Римський статут Міжнародного кримінального суду, 2002 та низка Резолюцій Ради Безпеки ООН, прийнятих між 1999 і 2009 роками. Система міжнародних угод, протоколів та інших інструментів «м'якого права» продовжує розвиватися та надавати рекомендації щодо того, як розширити захист і дотримання прав дитини під час збройних конфліктів. Однак, ефективне впровадження стандартів, передбачених цими нормативно-правовими актами, досі є значною проблемою в багатьох частинах світу, і, зокрема, в Україні.

Попри існування численних міжнародно-правових норм, що діють в умовах збройного конфлікту, права мільйонів дітей у всьому світі досі порушуються. Держави зобов'язані покласти край цій ситуації. Тому національне законодавство є важливою частиною правової системи,

покликаної захистити дітей в зонах конфлікту. Наразі Закон України «Про охорону дитинства» – основний закон України, що регулює ситуацію з дітьми в умовах збройних конфліктів. Згідно з ч. 1 зазначеного закону дитиною, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, вважається дитина, яка внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту отримала поранення, контузію, каліцтво, зазнала фізичного, сексуального, психологічного насильства, була викрадена або незаконно вивезена за межі України, залучалася до участі у військових формуваннях або незаконно утримувалася, у тому числі в полоні [6].

Закон передбачає заборону участі дітей у воєнних діях і збройних конфліктах, включаючи вербування, фінансування, матеріальне забезпечення, навчання дітей з метою використання у збройних конфліктах інших держав або насильницьких діях, спрямованих на повалення державної влади чи порушення територіальної цілісності, а також використання дітей у воєнних діях і збройних конфліктах, залучення та/або втягування дітей до не передбачених законами України воєнізованих чи збройних формувань. Держава має вживати всіх необхідних заходів для забезпечення захисту дітей, які перебувають у зоні воєнних дій і збройних конфліктів, дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів, догляду за ними та возз'єднання їх із членами сім'ї, включаючи розшук, звільнення з полону, повернення в Україну дітей, незаконно вивезених за кордон. Усі дії держави стосовно захисту дітей, які перебувають у зоні воєнних дій і збройних конфліктів, дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів, здійснюються відповідно до норм міжнародного гуманітарного права. Місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування мають першочергово проводити відселення дітей, які опинилися чи можуть опинитися у зоні воєнних дій чи збройних конфліктів, до безпечних районів.

Таким чином, можна дійти висновку, що права дітей в Україні нормативно визначені. Водночас у цій сфері існує чимало проблем, зокрема: 1) залишається відкритим питання щодо належного правозастосування та притягнення до відповідальності винних осіб за недотримання законодавства із захисту прав дітей; 2) не проводиться моніторинг дотримання українського законодавства у сфері захисту прав дітей на тимчасово окупованих територіях; 3) найменше підтримки з боку держави до цього часу отримують діти, що були поранені під час бойових дій, які втратили годувальника чи батьків або отримали інвалідність внаслідок військових дій і які зазнали найбільших страждань від бойових дій; 4) потребують особливого піклування діти, які проживають у «сірій зоні» та поблизу проведення військових дій. Для багатьох з них наслідками збройного конфлікту є втрата батьків, психологічні травми, стреси, розірвання сімей, переїзд, розірвання стосунків з друзями.

Хоча інституції громадянського суспільства та міжнародні неурядові організації намагаються привернути увагу до проблеми захисту прав дітей

під час збройних конфліктів та надати інформаційну і методичну допомогу, на сучасному етапі організаційні засади роботи із дітьми з числа внутрішньо переміщених осіб якісно не покращилися [7, с. 35].

Список бібліографічних посилань

1. Діти та збройні конфлікти: нормативно-правова база. URL: <https://warchildhood.org/ua/children-and-armed-conflict-legal-framework/>
2. Герасимчук М.В. Конвенція про права дитини та участь неповнолітніх у збройних конфліктах URL: https://minjust.gov.ua/m/str_33359
3. В Україні зросла кількість дітей, вбитих під час війни – ОГПУ. URL: <https://suspilne.media/287674-v-ukraini-zrosla-kilkist-ditej-vbitih-pid-cas-vijni-ogpu-3/>
4. Понад половина дітей України вимушено покинула свої домівки після місяця війни – ЮНІСЕФ. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/more-half-ukraines-children-displaced-after-one-month-war>
5. Дитинство під прицілом: права дитини в умовах збройних конфліктів на сході України / за ред. А.П. Бущенко. Українська Гельсінська спілка з прав людини. Київ: КИТ, 2016. 82 с.
6. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
7. Щебетун І.С., Михайліна Т.В. Захист прав дітей на окупованих територіях: міжнародний досвід та українські реалії. Політичне життя. 2019. № 2. С. 33–37.

УДК 34

Олена Володимирівна ПЕРОВА,

кандидат юридичних наук,

Київське відділення Львівського науково-дослідного інституту

судових експертиз Міністерства юстиції України,

м. Київ, Україна;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6568-6715>

ЕЛЕКТРОННЕ СУДОЧИНСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗБЕРЕЖЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Визначення сутності та ознак громадянського суспільства були неодноразово досліджені науковою спільнотою як на загальносвітовому рівні, так і локально в межах України. При цьому, незважаючи на наявність теоретично декількох напрямів інтеграції громадянського суспільства у державні інституції, а також взаємної інтеграції державних процедур у суспільні процеси та визначення її меж, беззаперечною метою такої еволюційної взаємодії є саме забезпечення досягнення достатньо чітко сформульованих таких ознак громадянського суспільства як свобода особистості, спрямована на задоволення її розумних потреб без шкоди для загальних інтересів; реальне забезпечення рівності у політиці, економіці, релігії та інших сферах суспільного життя; забезпечення захисту прав і свобод людини, що обумовлює визнання її певної незалежності щодо держави; рівність форм власності та духовного життя з реальним забезпеченням гуманістичних та демократичних суспільних цінностей; визнання та гарантування верховенства права, розподілі права і закону та визнання існування права поза його інституційною формою – законодавством та його орієнтація на людину і громадянина, а також рівний правовий статус учасників відносин у сфері приватного права державних структур, громадських та комерційних утворень та громадянина.

Водночас функціонування в Україні громадянського суспільства та становлення правової держави є неможливим без існування незалежної та авторитетної судової гілки влади як елементу державної влади, покликанням якої є забезпечення дотримання законів усіма гілками влади, а також збереження та поновлення прав та свобод людини і громадянина та їх захист від свавілля влади або інших осіб. Відтак, звертаючись до суду за поновленням свого порушеного права, особа має бути впевнена, що її законні права та свободи будуть відновлені у належний спосіб та у найкоротший термін. Вона повинна мати впевненість, що суд буде неупередженим та буде керуватися виключно принципом верховенства права та нормами закону під час ухвалення

рішення. Тобто людина, як ключовий елемент та носій ознак громадянського суспільства, має довіряти судовій владі та мати впевненість у ситуаціях, пов'язаних із недотриманням закону чи його порушенням, у можливості звернутися до суду, а в подальшому визнанні його законного та обґрунтованого рішення. Отже, однією з основ громадянського суспільства в межах окремої держави є суд і правосуддя, що забезпечують особисту свободу та беззаперечну можливість реалізації прав.

Досліджуючи проблеми правового статусу судової влади в Україні зокрема М. Суховій наголошує, що її необхідно розглядати як ядро нормативно-правового вираження основних засад у процесі реалізації своїх повноважень судовою владою, оскільки саме в правовому статусі вони (засади) втілюють найвищі цінності демократичної правової держави: законність, доступність, рівність тощо [1, с. 28].

Зважаючи на постійний розвиток технологій, не втрачаючи мети існування, судова система в Україні поступово відходить від застарілих систем функціонування судочинства, що очевидно відстають від технологічного розвитку. Сьогоднішні вже впроваджено прогресивний досвід закордонних країн щодо переходу від паперового судочинства до більш ефективнішого – електронного, оскільки практика електронного судочинства вже поширена та успішно функціонує в межах судових систем таких країн як США, Канада, Великобританія, Італія, Німеччина та ін.

Наприклад, у США успішно функціонує електронна судова система з вільним доступом – PACER [2], а серед країн із континентальною правовою системою, як і в Україні, найбільш взірцевим є електронне судочинство в Німеччині. Зокрема, подання документів, їх оброблення та навіть винесення рішення відбуваються в електронному форматі, а за допомогою особистого кабінету у сторони є можливість у письмовій формі вступати в дискусії з опонентом і оспорювати надані ним документи.

Чинні на теперішній час редакції українських процесуальних кодексів, а також впроваджені технологічні модулі в межах Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС) вже дозволяють ефективно використовувати інструментарій систем електронного судочинства, у тому числі подання до суду документів в електронному вигляді з використанням електронного підпису; можливість участі сторони у судових засіданнях з використанням систем відеоконференцв'язку, перебуваючи за межами приміщення суду; спрощений обмін інформацією та судовими документами через офіційно зареєстрований віртуальний кабінет або електронну адресу учасника процесу тощо.

Відповідно до Указу Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» (із змінами) з 24.02.2022 у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України по всій території України було введено воєнний стан [3]. Звісно, судова гілка влади, як і інші правові інституції, зазнала впливу війни, що безумовно також принесло свої корективи в процес здійснення судочинства.

Водночас навіть в умовах воєнного стану конституційне право на судовий захист не може бути обмеженим, а відповідно до ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства в умовах воєнного стану забороняється [4, 5]. Безперервна робота судів, які не перебували в окупації або місцевості, де велися активні бойові дії, була забезпечена саме завдяки використанню учасниками судових спорів функціоналу ЄСІТС, що окрім іншого також сприяло зручному та своєчасному отриманню процесуальних документів та ознайомленню з ними, а також призвело до дотримання розумних строків розгляду справ у судах. Зазначене беззаперечно мало лише позитивні наслідки, тому отримує подальший розвиток як в умовах воєнного стану, так і буде мати в подальшому після його закінчення.

Список бібліографічних посилань

1. Суховій М.М. Правовий статус інституту судової влади у контексті судово-правової реформи в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2012. 240 с.
2. PACER Service Center. An official website of the United States government. URL: <https://pacer.uscourts.gov/>
3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII в ред. від 29.09.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
5. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

УДК 343.431

Марія Данилівна КОСОВСЬКА,

здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії

кафедри кримінального права та процесу

Київського університету права Національної академії наук України,

м. Київ, Україна;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3801-7487>

Науковий керівник:

Василь Миколайович СТРАТОНОВ,

дійсний член Національної академії вищої освіти України,

заслужений юрист України,

професор кафедри національного, міжнародного права

та правоохоронної діяльності

Херсонського державного університету,

м. Херсон, Україна;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7548-0630>

ПОСИЛЕНА ЗАГРОЗА ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Проблема, яка, на жаль, ніколи не втрачає актуальності – це торгівля людьми. Актуальність й важливість цієї проблематики безапеляційно засвідчує статистика. Так, у сучасному світі за даними ООН близько 12 млн людей живуть у рабстві. Однак експерти переконані, що це лише верхівка айсберга. За їх підрахунками ця цифра в рази більша. У дослідженнях вона корелюється від 50 до 200 мільйонів людей, з яких 2/3 складають жінки й діти [1].

Воєнний стан в Україні провокує погіршення даних цієї статистики. Оскільки зростання ризиків торгівлі людьми в умовах військових конфліктів є історично доведеним фактом і можна привести численні приклади, коли військова агресія була тим впливовим чинником, що посилював динаміку поширення та трансформації цього кримінального явища.

Згідно з даними Верховного комісара з питань біженців ООН станом на 11 липня 2022 року понад 9 млн людей перетнули кордон з України з часу російського вторгнення. Кількість осіб, що зазнали переміщення всередині країни перевищила 8 мільйонів [1]. ЮНІСЕФ окремо попереджає про те, що діти, які тікають від війни в Україні, наражаються на підвищений ризик торгівлі людьми та експлуатації [2].

Загалом 90 % випадків торгівлі людьми складає трудова експлуатація, зокрема, рабство. Серед постраждалих дві третини – чоловіки. Такі дані оприлюднює Міжнародна організація з міграції (МОМ) [3].

Умови війни створюють сприятливе середовище для поширення явища торгівлі людьми. Варто розглянути кілька типових схем, за якими

діють злочинці. Перша схема описує наступну ситуацію: під час війни потерпілими часто стають жінки та діти, які через бойові дії покинули місце проживання і самостійно мігрували за кордон, перебувають у спеціальних кризових центрах для вимушених мігрантів. Ключовими чинниками при цьому є те, що злочинці використовують уразливий важкий психологічний стан потерпілої особи і пропонують їй привабливу, але оманливу можливість працевлаштування чи щось подібне.

Друга схема засвідчує інше: під час війни потерпілими часто стають особи, які залишилися в країні, де тривають бойові дії, їх викрадають, залишають на окупованих територіях та змушують обслуговувати окупаційні сили або транспортують до інших пунктів призначення залежно від поставлених цілей. У такий спосіб зона бойових дій стає не лише територією руйнувань, мародерства та інших злочинів, але також і джерелом «ресурсу» для рабства XXI століття. Як стверджує Уповноважений Верховної Ради України з прав людини Д. Лубінець, на тимчасово окупованих територіях України відбуваються масові викрадення людей. Часто жертвами стають особи, які намагаються евакуюватися з «гарячих точок», але замість вільного вибору пункту прибуття вони або через обман, або під фізичним чи психологічним тиском змушені коритися умовам, які диктують окупаційні сили. Подальша доля багатьох таких осіб невідома [4].

Наразі кожний випадок торгівлі людьми навіть складно ідентифікувати. Під час масового переміщення людей розслідування таких злочинів стає ще більш непростим, адже часом люди зникають цілими сім'ями.

Причиною цієї ситуації, яка у сучасному цивілізаційному світі набуває, на жаль, тенденції до поглиблення є низка соціально-економічних факторів. Насамперед, торгівля людьми є надзвичайно прибутковим явищем і ця тенденція лише зростає. У наш час, це величезна злочинна індустрія у світі. Для цієї злочинної діяльності не існує кордонів чи вікових обмежень, обмежень за статтю, соціальним статусом й освіти. На думку експертів, на першому місці за прибутковістю є торгівля наркотиками, а на другому — торгівля людьми. За даними Ради Європи торгівля людьми досягла масштабів епідемії за останнє десятиліття з річним глобальним ринком близько 42,5 млрд доларів США [5].

Торгівля людьми представляє заборонену кримінальним законом діяльність, яка зазіхає на одну з основних цінностей суспільства – особисту свободу громадян. Розглянуте діяння є злочином міжнародного характеру та може зачіпати інтереси одночасно кількох країн. У зв'язку з цим, варто залучати міжнародних партнерів до співпраці з протидії торгівлі людьми, а також покращити співпрацю з правозахисними органами країн, до яких переміщаються наші співгромадяни, що б

дозволило зробити більш ефективною їх взаємодію та роботу, враховуючи підвищену небезпеку з торгівлі людьми під час воєнного стану. Отже, на національному рівні варто розробляти дієві механізми задля захисту незахищених верств населення від порушення їх прав та свобод, що тягне за собою торгівля людьми.

Список бібліографічних посилань

1. Через війну Росії проти України зростають ризики торгівлі людьми. ООН. URL: <https://ukraine.un.org/uk/175247-cherez-viynu-rosiyi-proty-ukrayiny-zrostayut-ryzyky-torhivli-lyudmy-mom>
2. Діти, які тікають від війни в Україні, наражаються на підвищений ризик торгівлі людьми та експлуатації – ЮНІСЕФ. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/children-fleeing-war-ukraine-heightened-risk-trafficking-and-exploitation>
3. Безп'ятчук Ж. Українські чоловіки в рабстві: «Били кийками по голові». URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-44533649>
4. Торгівля людьми – це не міф, це реальність! Через війну Росії проти України зростають ризики торгівлі людьми. 28.04.2022. URL: <https://smu.dsp.gov.ua/news/torhivlia-liudmy-tse-ne-mif-tse-realnist-cherezviynu-rosii-proty-ukrainy-zrostaiut-ryzyky-torhivli-liudmy/>
5. Уряд схвалив концепцію з протидії торгівлі людьми до 2025 року. URL: <https://suspilne.media/amp/147443-urad-shvaliv-konceptciu-z-protidiitorgivli-ludmi-do-2025-roku>

УДК 342.7

Олександра Павлівна ЗУБЕНКО,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

групи ФБ-19-1

Державного податкового університету,

м. Ірпінь, Україна

Науковий керівник:

Анна Сергіївна АМЕЛІНА,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри приватного права

Державного податкового університету України

м. Ірпінь, Україна;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5788-7843>

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Після шоку перших днів війни суспільство почало пристосовуватися до оперативного функціонування в умовах правового режиму воєнного стану.

Як відомо, воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводить в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

Для людини є надзвичайно важливим захист її прав на юридичному рівні, адже це сприяє забезпеченню людської гідності і свободи діяльності в різних сферах суспільного життя. Практично всі сучасні конституції демократичних держав мають норми, які в загальній формі гарантують непорушність основних прав людини.

Для держави одним із головних зобов'язань є захист законних прав і свобод громадян. Проте існують обставини, коли їх обмеження є невідхильні і здійснюється лише у спосіб та за допомогою засобів, що передбачаються чинним законодавством. Стаття 64 Конституції України закріплює винятки, за яких можуть установлюватися деякі обмеження прав і свобод людини. Безпосередньо підставою є запровадження воєнного або надзвичайного стану.

Відповідно до ч. 3 Указу № 64/2022 на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені ст.ст. 30–34, 38, 39, 41–44, 53 Конституції України [2].

Примітно, що Конституція України як основний гарант забезпечення і захисту прав і свобод громадян містить перелік прав, які не можуть обмежуватися навіть в період дії воєнного стану. Так,

– не може бути обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками;

– громадяни України не можуть бути позбавлені громадянства і права змінити громадянство;

– не можуть бути порушеними невід’ємне право на життя; на повагу до гідності, на свободу та особисту недоторканність;

– не можуть бути обмеженими право на житло, на шлюб і рівні права та обов’язки в шлюбі і сім’ї;

– не підлягає обмеженню право на захист прав і свобод у суді; на відшкодування коштами держави або органів місцевого самоврядування матеріальної і моральної шкоди, заподіяної незаконними рішеннями органів державної влади [3].

Зараз актуальність права на життя людини, його забезпечення є безсумнівним тому, що без такого фундаментального права всі інші права перестають мати будь-яке значення. Життя – це передумова реалізації всіх прав і свобод людини. Вказане право має закріплюється у всіх договорах з прав людини та є елементом загального міжнародного права.

Однак право на життя має відносний характер і за деяких юридичних і фактичних умов, може бути правомірно обмеженим. На практиці головною загрозою і перешкодою для реалізації цього права стають збройні конфлікти й ситуації насильства всередині держави.

Права людини і Європейська конвенція з прав людини діють і в умовах війни. Тому права людини зберігають своє значення. Держави зобов’язані не порушувати права людини під час війни і збройного конфлікту. Кожна людина має можливість наполягати на тому, щоб її права дотримувалися і може звертатися до Європейського суду з прав людини із заявою про можливе порушення державою її зобов’язань у контексті війни.

Отже, навіть в умовах воєнного стану має забезпечуватися максимальне дотримання прав людини. Адже, що без їх захисту і гарантування неможливим буде існування людини та держави у правовому демократичному полі.

Список бібліографічних посилань

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII в ред. від 29.09.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

2. Правові наслідки та обмеження в умовах воєнного стану. Юридичний відділ ЦК Профспілки. Офіційний сайт ЦК Профспілки працівників освіти і науки України. 12.03.2022. URL: <https://pon.org.ua/novyny/9309-pravovi-naslidky-ta-obmezhenia-v-umovakh-voiennoho-stanu.html>

3. Василюк Н. Права людини і громадянина під час дії воєнного стану. Юридична клініка НЮУ ім. Ярослава Мудрого. 06.05.2022. URL: <http://legalclinic.nlu.edu.ua/2022/05/06/prava-lyudyny-i-gromadyany-na-pid-chas-diyi-voyennogo-stanu/>.

УДК 341.43

Дарина Сергіївна СИДОРЕНКО,

*здобувач 2 курсу групи ПМПФ-21-1 вищої освіти бакалавра права
кафедри фінансових розслідувань*

*Науково-навчального інституту Економічної безпеки та митної справи
Державного податкового університету України,*

м. Ірпінь, Україна

Науковий керівник:

Анна Сергіївна АМЕЛІНА,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри приватного права

Державного податкового університету України

м. Ірпінь, Україна;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5788-7843>

ПРИТУЛОК І ПРАВА ЛЮДЕЙ, ЯКІ ВИМУШЕНО ПОКИНУЛИ ПОСТІЙНЕ МІСЦЕ ПРОЖИВАННЯ

Століттями люди подорожували через величезні території, щоб оселитися в Європі. Деякі з них приїжджають у пошуках міжнародного захисту. Вони шукають притулку. Не завжди легко зрозуміти різницю між мігрантами, шукачами притулку, біженцями та іншими групами, особливо коли ці терміни зловживають ЗМІ. Проте ці поняття не варто плутати. Слово «мігрант» описує людину, яка переїжджає з одного місця, регіону чи країни в інше. Термін «шукач притулку», тобто біженець, стосується мігранта, який шукає міжнародного захисту.

В Європі міжнародний захист може приймати форму статусу біженця або додаткового захисту. Статус біженця регулюється Женевською конвенцією 1951 року про статус біженців. Цей статус надається людині, яка піддається переслідувань у своїй країні походження за ознакою раси, релігії, національності, належності до певної соціальної групи [1].

Так як, Європейський суд з прав людини та Європейська конвенція з прав людини не регулюють питання з прав людини щодо притулку, право контролювати в'їзд, проживання та видворення не громадян належить державам.

Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведінки і покарання є фактом визнання рівних і невід'ємних прав усіх членів людської спільноти та є основою свободи, справедливості й загального миру. Навіть мінімальний рівень жорстокості є грубим порушенням цієї Конвенції.

Досягнення цього порогу залежатиме від усіх обставин, включаючи вік, стать і стан здоров'я заявника. За певних обставин перебування

шукача притулку в умовах крайньої бідності чи злиднів може також становити порушення ст. 3 Конвенції [2].

Держава також може запропонувати внутрішнє переселення заявника в безпечну зону в країні призначення. При цьому суд має надати детальну оцінку, щоб визначити, чи справді особа, яка підлягає видворенню, здатна приїхати до відповідної території, отримати допуск і оселитися там.

Справи, подані до суду, завжди розглядаються з огляду на особисту ситуацію кожного заявника. Але деякі заявники можуть належати до вразливих груп і суд визнав, що з цієї причини вони потребують особливого захисту. До цієї групи належать вагітні, діти, інваліди, люди похилого віку чи меншини, що зазнавали жорстокого поводження [3, с. 215].

На міжнародному та європейському рівнях існує висновок щодо того, що біженці також належать до особливо незахищеної та вразливої групи населення, яка потребує особливого захисту.

Особливий статус заявника як члена вразливої групи може вплинути на зобов'язання, покладені на держави щодо умов, у яких приймається така особа, і питання про те, чи може така особа бути вислана з країни.

Подавши заяву до суду, заявники можуть попросити суд вказати державі-відповідачу указ згідно з яким ця держава повинна утримуватися від повернення заявників до країн, де їм загрожує неминуче покарання чи ризик непоправної шкоди [4, с. 56].

Отже, можна зробити висновки, що держави-члени Ради Європи мають право визначити, хто з шукачів притулку насправді має право на міжнародний захист. І це не завдання Європейського суду вирішувати суть індивідуальних заяв про надання притулку. Однак, здійснюючи контроль за своїми кордонами, держави повинні діяти відповідно до стандартів ЄКПЛ і принципів, які випливають із великого досвіду міжнародних судів, щоб гарантувати дотримання прав людини біженця.

Список бібліографічних посилань

1. Конвенція про статус біженців від 28.07.1951 № 995_011 станом на 10.01.2002. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text
2. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10.12.1984 № 995_085 станом на 13.11.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text
3. Проблеми прав біженців та виклики сучасності: навч. посіб. / А.Л. Свящук. Харків: ФОП Лисенко І. Б., 2018. 324 с.
4. Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (20 квітня 2017 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2017. 160 с.

СЕКЦІЯ 4.

ФУНКЦІОНУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ, НАДЗВИЧАЙНОЇ СИТУАЦІЇ АБО НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

УДК 504.38.008.1:32(477)

Юрій Павлович ДЗЮБА,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0266-9168>;

ЗЕЛЕНИЙ КУРС ЄВРОПИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗБУДОВИ ЗАКОНОДАВСТВА ПОВОЄННИХ ЧАСІВ

Європейська юридична спільнота останні кілька років жваво обговорює одне зі знакових рішень Конституційного суду ФРН за конституційним зверненням, в якому оскаржуються положення Федерального Закону Німеччини «Про захист клімату» 2019 року. Ми також не можемо залишити поза увагою низку положень цього вкрай важливого для майбутнього повоєнної України джерела, особливо зважаючи на статус нашої держави як кандидата на вступ до ЄС.

Певним поштовхом для розгляду та подальшої розробки питань зеленого курсу стала Кліматична конференція COP26 у Глазго, в роботі якої наша держава, поряд із 40 найбільш розвиненими та відповідальними країнами світу, брала активну участь. Цей саміт став першим, на якому підсумували, що саме було зроблено для виходу із кліматичної кризи від моменту підписання у 2015 році головного регуляторного документа – Паризької кліматичної угоди. З огляду на основні блоки питань, що розглядалися на COP26 у Глазго, та взяті нашою державою на себе обов'язки, можна говорити про остаточне формування державної кліматичної політики, що визначають зелений курс країни.

Перший блок було присвячено скороченню викидів CO₂. Для утримання глобального потепління в рамках 1,5 градуса Цельсія потрібно скоротити викиди CO₂ на 45 % до 2030 року в порівнянні з 2010 роком і так само суттєво скорочувати інші викиди парникових газів. Тобто це досить кардинальні зміни, які вимагатимуть перебудови багатьох секторів економіки.

Другий блок стосується адаптації до змін клімату. В рішеннях конференції відзначено, що адаптації приділяється недостатньо уваги. Скорочення викидів тягне за собою необхідність включати заходи з

адаптації в модернізацію інфраструктури і збільшення обсягу фінансування заходів з адаптації до змін клімату.

Третій блок було присвячено питанням кліматичного фінансування. Починаючи з 2009 року було задекларовано щорічно виділяти до \$ 100 млрд. для підтримки захисту довкілля від кліматичних змін у країнах, що розвиваються. На сьогодні ставиться мета у найближчі 5 років суттєво збільшити фінансування – до \$100 млрд. на рік.

Виходячи з прийнятих на саміті COP26 рішень, можна виокремити кілька елементів кліматичної політики.

По-перше, – це ціна на вуглець. Це є дійсно ефективним механізмом скорочення викидів, тому що це відображається на витратах підприємств і на рішеннях про ті чи інші інвестиції в Україні. Зараз існує податок на CO₂ в структурі екологічного податку, але він не є інструментом кліматичної політики по своїй суті, оскільки його розмір ще й дотепер не є фактором, який впливає на прийняття рішення щодо певних інвестицій.

По-друге, – це державне фінансування у формі інтеграції кліматичних аспектів системи державної підтримки для сільського господарства. Зокрема, йдеться про спрямування коштів саме на підтримку кліматичних технологій у сільському господарстві.

По-третє, – це відмова від вугілля. На COP26 Україна, як й інші 40 країн, задекларувала поступову відмову від використання вугілля. Це передбачає відчутні прикладні кроки в рамках національної економіки, тобто масштабні програми економічної трансформації.

Саме тому дуже цікавим видається правова позиція, сформульована Конституційним Судом Німеччини щодо окремих положень Закону ФРН «Про захист клімату». З огляду на основні напрями світових цивілізаційних процесів правові висновки Конституційного Суду Німеччини виглядають дещо контраверсійними, оскільки положення Закону «Про захист клімату» визнані Судом такими, що є «несумісними з основними правами, оскільки їм бракує достатніх інструкцій для подальшого скорочення викидів з 2031 року». Більш того, німецькі юристи зробили висновок, що, «починаючи з цього рішення, конституція Німеччини буде говорити в майбутньому часі» [1]

Отже, на наш погляд, слід більш детально розглянути рішення суду, а саме його мотивувальну частину та виявити його можливий подальший вплив на майбутнє європейської та світової спільноти.

Обов'язок держави щодо захисту життя та здоров'я, що впливає з Основного закону Німеччини, включає обов'язок захищати від ризиків, пов'язаних зі зміною клімату, такі як хвилі, спеки, лісові пожежі, урагани, сильні опади тощо. Крім того, це може породити об'єктивний обов'язок захищати майбутні покоління. Оскільки кліматичні зміни можуть, між іншим, спричинити шкоду майну, сільськогосподарським землям чи нерухомоті (зокрема, через підвищення рівня моря або посухи), захист

основоположних прав власності також вимагає від держави вжиття заходів захисту щодо майнових ризиків, спричинених зміною клімату.

Німецький Закон «Про захист клімату» 2019 р. зобов'язує зменшити викиди парникових газів щонайменше на 55 % до 2030 року (порівняно з викидами 1990 року) та визначає шляхи скорочення таких викидів, що застосовуються в цей період. На думку Конституційного Суду, законодавець виконує свій обов'язок захищати заявників від шкоди проти зміни клімату в даний час. Однак, з огляду на майбутні траєкторії необхідного скорочення викидів, суд дійшов висновку, що існує «підвищений ризик серйозних втрат свободи, оскільки тоді буде коротший проміжок часу для технологічного та соціального розвитку, необхідного для того, щоб сьогоднішній спосіб життя, все ще орієнтований на значну кількість CO₂, трансформувався в нейтральну до клімату поведінку шляхом, сумісним із повагою до свободи». Отже, якщо ми занадто швидко використаємо залишковий вуглецевий бюджет, пізніше ми зіткнемося із необхідністю встановити суттєві обмеження фундаментальних прав і свобод людини і громадянина.

Іншими словами, визначені у Законі 2019 року «Про захист клімату» заходи здатні суттєво уповільнити темпи соціально-економічного розвитку держави. Виникає питання – чи готове суспільство до таких втрат та чи є вказана плата адекватною? Принаймні, пов'язані з впровадженнями відповідних заходів ризику мають бути максимально враховані та, за можливості, знайдений баланс між забезпеченням збереження навколишнього середовища та сталим розвитком суспільства.

Щоб уникнути цих майбутніх втручань Конституційний Суд зобов'язав законодавця прийняти (до 31 грудня 2022 р.) Положення про скорочення викидів з 2031 року, яких на даний час бракує.

Отже, Федеральний Конституційний Суд Німеччини дійшов висновку, що чинні положення про охорону клімату порушують принцип пропорційності. На думку суду, цей принцип вимагає активного та орієнтованого на права розподілу залишку вуглецевого бюджету. Вперше у своїй новітній практиці Конституційний Суд Німеччини запроваджує принцип захисту майбутніх поколінь та принцип справедливості між поколіннями: «Одне покоління не може споживати значну частину бюджету CO₂, несучи відносно незначну частку зусиль, якщо це передбачає залишення наступних поколінь з важким тягарем та піддасть їх життя суттєвим втратам свободи» [2.] Зі зміною клімату заходи захисту клімату стануть конституційним обов'язком, що втручається у всі типи індивідуальних свобод. Отже, на думку Конституційного Суду, такий тягар не може бути покладений непропорційно на майбутні покоління.

Останнім часом тривають дискусії щодо просування Європейського зеленого курсу та його вплив на майбутнє України. Окремі питання доволі активно лобіюються до національного порядку денного. Ми

пропонуємо розглядати зелений курс в контексті таких напрямів: 1) енергетична безпека; 2) захист клімату; 3) дотримання принципу пропорційності у зв'язку зі збереженням довкілля та забезпеченням прав майбутніх поколінь.

Зауважимо, що в окремих секторах економіки України показники зеленого курсу ЄС нашою державою навіть перевиконані – зокрема, у сфері використання мінеральних добрив. Якщо ЄС лише ставить за мету вдвічі зменшити застосування пестицидів та мінеральних добрив у сільгоспвиробництві (з 3,14 до 1,57 кг/га), то в Україні він вже становить 0,75 кг/га.

Водночас задекларована в рішеннях COP26 поступова відмова від вугілля видається примарною. Останні рішення щодо поетапного переходу на електроенергію в опаленні господарств (ціль в ЄС – 40 % до 2030 року) зовсім не знаходять підтримки в Україні. Наразі у нас частка електроопалення є дуже низькою (близько 2 %), а цільового показника й зовсім немає. В Україні визначена мета щодо термомодернізації будівель на рівні 1,3% щорічно (в ЄС такий показник складає 2 %). Можливо, з часом ми зможемо говорити про формування сталих практик щодо енергомодернізації як житлового фонду, так і адміністративних та громадських будівель.

Саме правове забезпечення зеленого курсу України дозволить перейти від загальних тверджень, гасел та міфів до конкретних кроків щодо реалізації проектів у енергетичній та екологічних сферах, які можна і треба просувати вже сьогодні. Такі ініціативи мають бути взаємовигідними як для України, так і для Європейської спільноти. Можливо, вектори руху будуть не настільки амбітними, як в Євросоюзі – проте головне, щоб цей рух відбувався. Лише так ми зможемо бути частиною європейського простору не лише в плані відсутності бар'єрів для подорожей та торгівлі, а й щодо цінностей та вибору нової парадигми мислення, спрямованої на екологічність у всіх сферах життя суспільства.

Список бібліографічних посилань

1. Saiger A.-J. The Constitution says in the future tense. 29 april 2021. URL: https://verfassungsblog.de/the-constitution-speaks-in-the-future-tense/?fbclid=IwAR3cDrIjFACEmOSt55VWr7mSf_0eOcyfl6lA9qCfi8FxxRa0S0U7brVNBcW
2. Конституційні скарги на Федеральний закон Німеччини про зміну клімату частково задоволені. Офіційний сайт Федерального Конституційного Суду. URL: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Pressemitteilungen/EN/2021/bvg21-031.html?fbclid=IwAR300d9R5M2pJP02ON0d0bAFMtoRd-91bgT766RKV-6nL09p46UX_hulrDU

УДК 347.9:347.513:341.98(477)

Андрій Миколайович ПАДАЛКА,

*доктор юридичних наук, доцент,
заступник директора,
Український науково-дослідний інститут
спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України,
м. Київ, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0818-0619>*

Вікторія Русланівна БІЛА,

*доктор юридичних наук, доцент,
головний науковий співробітник (наукової установи)
Український науково-дослідний інститут
спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України,
м. Київ, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8201-219X>*

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕХАНІЗМІВ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Масштаби руйнувань, завданих внаслідок розв'язування і ведення агресивної війни на території України зумовлюють актуалізацію питання формування національних механізмів відшкодування шкоди фізичним та юридичним особам, а також державі Україна. За оцінкою фахівців Київської школи економіки станом на 22.08.2022 сума прямих збитків інфраструктури зросла до \$113.5 млрд [1], а обсяг непрямих втрат економіки за різними оцінками складає \$750 млрд [2]. Мінімальні потреби у відновленні зруйнованих активів складають близько \$113.5 млрд [1]. Такі масштаби втрат економіки вимагають розроблення ефективних та дієвих механізмів відшкодування шкоди, завданої війною.

Наразі зареєстровано низку законопроектів, що передбачають формування національного адміністративно-правового механізму компенсації шкоди, спричиненої збройною агресією РФ в Україні. При вдосконаленні цих законопроектів доцільно проаналізувати наявний досвід функціонування відповідних процедур. Так, у 2013 році було прийнято Постанову Кабінету Міністрів України від 18.12.2013 № 947 «Про затвердження Порядку надання та визначення розміру грошової допомоги постраждалим від надзвичайних ситуацій та розміру грошової компенсації постраждалим, житлові будинки (квартири) яких зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру,

спричиненої збройною агресією Російської Федерації» (далі – Постанова КМУ № 947) [3].

Цим нормативним актом визначено низку принципів положень щодо складових механізму адміністративно-правового регулювання відшкодування шкоди, завданої збройною агресією проти України.

Зокрема, визначено коло осіб, що визнаються постраждалими (громадяни України, іноземці та особи без громадянства), визначено процедуру фіксації пошкоджень/руйнувань, а також процедуру звернення за компенсацією. Зауважимо, що Постановою КМУ № 947 передбачено можливість отримання компенсації не лише за житлові будинки (квартири), що зруйновані / пошкоджені, внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, однак і житла, що було зруйновано/пошкоджено під час проведення робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації воєнного характеру [3]. Припис щодо можливості отримати компенсацію за пошкодження/руйнування житла внаслідок проведення робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації воєнного характеру є вкрай важливим, оскільки пошкодження/руйнування житла може відбутися як внаслідок бойових дій (наприклад, артилерійського обстрілу), так і внаслідок виконання стабілізаційних заходів (наприклад, розмінування).

Постановою КМУ № 947 також врегульовано питання щодо надання грошової компенсації у випадку, коли на момент фіксації пошкодження/руйнування житло вже було частково відбудоване. У такому разі постраждалі особи мають право на отримання грошової компенсації однак її граничний розмір, зменшується на сукупний розмір витрат державного або місцевого бюджетів на таке відновлення [3].

Ще одним позитивним моментом є визнання витрат на виплату грошової компенсації постраждалим особам складовою частиною формування консолідованої претензії України до РФ щодо реалізації її міжнародно-правової відповідальності за збройну агресію проти України [3].

Водночас слід зауважити, що у Постанові КМУ № 947 закріплено порядок надання саме грошової компенсації у визначеному граничному розмірі до 300 тис. гривень за один об'єкт зруйнованого житла. Питання ж відшкодування шкоди (моральної та матеріальної) у повному розмірі наразі вирішуються у судовому порядку. Крім того, грошова компенсація надається лише за житло, питання надання компенсації адміністративному порядку за земельні ділянки на сьогодні не врегульоване. Так само як і питання відшкодування збитків юридичним особам.

Варто вказати, що формування адміністративних процедур відшкодування шкоди та збитків, завданих внаслідок ведення агресивної війни на території України має вкрай важливе значення. По-перше,

кількість зруйнованих об'єктів, у випадку відсутності адміністративних процедур компенсації їх вартості, може спричинити подання великої кількості позовів, і, як наслідок, перевантажити судову систему, знизити ефективність судового захисту; по-друге, власне судовий розгляд справ про відшкодування шкоди достатньо тривалий і вимагає дотримання як стандартів доказування суми збитків, так і дотримання достатньо складної процесуальної форми (наприклад, належне повідомлення відповідача – держави-агресора, доведення причинно-наслідкового зв'язку між винними діями і понесеною шкодою тощо); по-третє, виникає питання щодо процедур виконання судових рішень у вказаній категорії справ.

Адміністративні процедури володіють низкою переваг відносно судового способу захисту прав фізичних і юридичних осіб, як-то оперативність, спрощена процедурна форма звернення та отримання компенсації, можливість встановлення варіативності способу отримання компенсації.

При цьому в адміністративному порядку може бути лише компенсовано (однак не відшкодовано) шкоду. Питання відмінностей відшкодування та компенсації за законодавством України є достатньо складним. Однак для цілей нашого дослідження можна визначити такі ознаки останньої: може мати грошовий або матеріальний вираз; надається за фактом порушеного права у випадках передбачених законодавством; має граничний розмір, визначений у законодавстві, і, відповідно, не завжди дорівнює розміру понесеної шкоди або збитку.

Можливість надання компенсації у матеріальному вираженні створює додаткові гарантії поновлення порушених прав фізичних і юридичних осіб. Так, загалом можливо передбачити можливість надання особі замість втраченого житлового будинку (квартири, активу тощо) надання земельної ділянки або збудованого житла в іншому регіоні, пільгового кредиту на будівництво та розвиток підприємства тощо. Наведені приклади є умовними, а реальні механізми потребують детального опрацювання і обговорення.

Звісно, закономірним є питання співмірності втрачених об'єктів нерухомості або упущеної вигоди та наданого об'єкта компенсації, а також питання відшкодування моральної шкоди. Однак зазначимо, що використання адміністративно-правового механізму компенсації шкоди, завданої війною, не виключає подальшого звернення за судовим захистом прав і відшкодування шкоди у повному обсязі. Основне, що варто враховувати – це комплексний характер національного механізму відшкодування шкоди, взаємопов'язаність його адміністративних та судових компонентів, межі галузевого правового інструментарію (цивільного, господарського, кримінального, адміністративного), а також

необхідності захисту прав фізичних і юридичних осіб не лише по завершенню, а й під час військового стану.

Список бібліографічних посилань

1. Загальна сума прямих збитків інфраструктури зросла до \$113.5 млрд, мінімальні потреби у відновленні зруйнованих активів наближаються до \$200 млрд. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zbitkiv-infrastrukturi-zrosla-do-113-5-mlrd-minimalni-potrebi-u-vidnovlenni-zruynovanih-aktiviv-nablizhayutsya-do-200-mlrd/>

2. Шаповал Н., Федосеєнко М. та ін. Повоєнне відновлення України. Нові рішення та цифрові ринки. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/povoyenne-vidnovlennya-ukrayini-novi-rinki-ta-tsifrovi-rishennya/>

3. Порядок надання та визначення розміру грошової допомоги постраждалим від надзвичайних ситуацій та розміру грошової компенсації постраждалим, житлові будинки (квартири) яких зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією російської федерації: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.12.2013 № 947. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/947-2013-%D0%BF#Text>

УДК 342.924

Юлія Олександрівна МИХАЙЛОВА,

*здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії
заочної форми навчання за спеціальністю 081 Право
Національному науковому центрі «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України,
м. Харків, Україна;*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0758-5772>

Науковий керівник:

Олег Петрович УГРОВЕЦЬКИЙ,

*доктор юридичних наук, професор,
Перший заступник директора Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України,
м. Харків, Україна;*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8993-6558>

ЩОДО АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ПОСТКОНФЛІКТНОЇ УКРАЇНИ

Становлення і розвиток інститутів демократичної правової державності в Україні призвело до процесів створення інституціоналізації громадянського суспільства. Не відокремленість цих двох явищ підтверджує взаємопов'язаність формування громадянського суспільства і пропорційне підвищення ефективності державного управління.

Динамічний розвиток громадянського суспільства в Україні зумовлює подальше змістовне формування його інститутів, одним із яких вважається громадський контроль. На сучасному етапі державотворення в Україні особливо гостро постало питання адміністративно-правових засад громадського контролю.

Метою юридичних наук у пізнанні поняття громадського контролю та вплив на нього сучасних викликів і загроз є удосконалення адміністративно-правових засад забезпечення такого контролю, виявлення меж дозволеного впливу, а також його форм і методів реалізації.

Фундаментальним принципом конституційного ладу демократичного суспільства є підзвітність і контроль влади перед суспільством, так само, як невід'ємний елемент принципів верховенства права, законності та поваги до прав людини, як важлива умова довіри громадськості до влади і держави загалом. Конституційні засади зазначеної концепції в Україні закладені в нормах статей 1, 3, 5, 19, 34, 36, 38, 40 Конституції України.

Одна з форм прояву громадського контролю є залучення населення до управління суспільством та державою, можливість населення брати участь у державному управлінні, вирішенні державних і громадських справ. Особливої уваги потребує можливість здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади – найрозгалуженішої системи надання адміністративних послуг. Оскільки органи виконавчої влади в Україні наділені широкими контрольними повноваженнями у багатьох сферах суспільного життя, тому вони потребують пильного контролю з боку громадянського суспільства. Для такої можливості законодавець розробив сучасну правову базу, яка складається із Законів України «Про Кабінет Міністрів України», «Про центральні органи виконавчої влади», «Про місцеві державні адміністрації», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про громадські об'єднання», «Про політичні партії», «Про інформацію», «Про звернення громадян», «Про доступ до публічної інформації», «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації», «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про телебачення і радіомовлення».

На рівні підзаконного регулювання у сфері громадського контролю діє Указ Президента від 05.05.2011 № 547 «Питання забезпечення органами виконавчої влади доступу до публічної інформації», Указ Президента № 68 від 26.02.2016 «Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні», Указ Президента України від 27.09.2021 № 487 «Про Національну стратегію сприяння розвитку громадського суспільства в Україні на 2021-2026 роки», Постанова КМУ від 03.11.2010 № 996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики», Постанова КМУ від 05.11.2008 № 976 «Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади» та інші акти.

Аналіз нормативних актів щодо порядку організації та здійснення громадського контролю дає змогу дійти висновку, що основними важелями громадського контролю є:

1. Індивідуальні чи колективні звернення із запитом про отримання публічної інформації;
2. Створення інститутів громадянського суспільства за участі суб'єктів публічного управління, яке здійснюється від імені останніх;
3. Організація діяльності громадських рад;
4. Інститут громадських спостерігачів;
5. Інститут громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади.

Хоча правова база, що обумовлює громадський контроль з боку громадянського суспільства, є широкою, проте законодавцем досі не уніфіковано межі, форми, методи, права й обов'язки суб'єктів контролю за діяльністю влади, їх повноваження та відповідальність.

Цілком очевидно, виходячи з положення ст. 5 Конституції України, що саме громадяни України, як єдине джерело влади, мають право здійснювати контроль за діяльністю органів влади, посадових і службових осіб, яких вони обирали безпосередньо, а також тих органів і осіб, що були обрані або призначені відповідно до Конституції і законів України. І відсутність єдиного законодавчого акту, який би визначав механізм реалізації громадського контролю за діяльністю усіх гілок влади, а також органів місцевого самоврядування, створює перешкоди вимагати від органів влади, їх посадових і службових осіб, належного виконання Конституції і законів України, що нерідко породжує громадські конфлікти.

Під час війни держава та державні органи вимушені допускати тимчасове, пропорційно зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб. Однак таке обмеження може діяти лише в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку.

Наразі Урядом України внесені зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 № 996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики», яка унормовує питання формування та діяльності громадських рад при центральних і місцевих органах виконавчої влади під час воєнного стану. Прийняті зміни спрямовані на забезпечення безперервності діяльності громадських рад під час воєнного стану та, водночас, усуває ризики для життя і здоров'я представників інститутів громадського суспільства, членів громадських рад та працівників органів виконавчої влади.

Проте воєнний стан – це не привід виключати громадянське суспільство з процесу обговорення і прийняття доленосних державних рішень.

Результатом праведної в Луганю П'ятої міжнародної конференції з питань реформ в Україні стало підписання підсумкового документу конференції («Декларації Луганю») главами держав та урядів учасників, а також високі представники Ради Європи, Європейського банку реконструкції та розвитку, Європейського інвестиційного банку затвердили розроблений план під керівництвом України (проект), в якому фігурує 850 проектів загальним кошторисом 750 млрд. доларів.

Міжнародні партнери приділяють особливу увагу залученню громадянського суспільства України до потенційного реформування та пост-воєнних реформ в Україні.

За європейським законодавством задоволення потреб, дотримання прав, свобод та інтересів громадян є основною метою організації та діяльності публічної влади. Отже, удосконалення чинного законодавства, що

регламентує та обумовлює контроль влади громадянським суспільством в Україні має бути спрямований до високих Європейських стандартів.

Резюмуючи наведене можливо дійти висновку, що хоча нині в Україні напрацьовано чималу кількість форм громадського контролю та способів його реалізації, проте неможливо не підкреслити необхідність:

1) прийняття спеціального Закону, який буде регулювати громадський контроль;

2) впровадження дієвих форми та процедур громадського контролю;

3) запровадження стандарту оверсайт – Положення про нагляд;

4) звуження переліку класифікаторів, які обмежують доступ до інформації (конференційна, службова, таємна);

5) внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо порушення посадовими особами права на інформацію.

Список бібліографічних посилань

1. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків: Консум. 2001. 656 с.

2. Висновок Головного науково-експертного управління Верховної Ради України від 04.01.2016 на проект Закону України «Про громадський контроль» від 13.11.2015 реєстр №2737-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55101

3. Наливайко Т.В. Громадський контроль в Україні як інститут громадського суспільства: теоретико-правовий аспект: автореф. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів. 2010. 15 с.

4. Про громадський контроль: проект Закону України від 14.04.2014 реєстр. № 4697. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50646

5. Про громадянський контроль за діяльністю органів влади, їх посадових і службових осіб: проект Закону України від 07.08.2018 реєстр. № 9013. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/JH6YD00I>

6. Сквірський І.О. Інститут громадського контролю в Україні та його права природа. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2016. № 19. С. 39–41.

ЮРИДИЧНА НАУКА СЬОГОДЕННЯ: ВИКЛИКИ І ЗАГРОЗИ

Збірник тез доповідей
Всеукраїнської науково-практичної конференції
(м. Київ, 7 жовтня 2022 р.)

Відповідальні за випуск: *В. І. Теремецький*
Комп'ютерне верстання: *В. І. Теремецький*
Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 13,06. Обл.-вид. арк. 13,5.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи КВ № 21787-11687ПР від
21.12.2015 р.

Видавець і виготовлювач –
Академія праці, соціальних відносин і туризму,
м. Київ, Кільцева дорога, 3-А, Київ-187.
МСП, 03187, Україна, тел./факс (044) 526-15-45; e-mail:
edit@socosvita.kiev.ua